

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA VE VZTAHU
K MATKÁM SAMOŽIVITELKÁM

Vedoucí práce: Mgr. Jana Šimečková

Autor práce: Lukáš Bártek

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: 3

2007

Prohlašuji, že bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně a veškerou literaturu, kterou jsem použil, uvádím v závěru práce.

.....

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Dne: 10. 12. 2007

**Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Janě Šimečkové za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.**

ÚVOD	5
1 VZNIK STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY	7
1.1 Obecně o státní sociální podpoře	10
2 JEDNOTLIVÉ DÁVKY	13
2.1 Přídavek na dítě.....	13
2.2 Rodičovský příspěvek	17
2.3 Sociální příplatek	22
2.4 Příspěvek na bydlení	26
2.5 Příspěvek na školní pomůcky.....	29
2.6 Porodné	31
2.7 Pohřebné.....	33
2.8 Dávky pěstounské péče	35
2.8.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	35
2.8.2 Odměna pěstouna.....	37
2.8.3 Příspěvek při převzetí dítěte.....	40
2.8.4 Příspěvek při zakoupení motorového vozidla	42
3 RODINA	44
3.1 Definice rodiny.....	44
3.2 Proměny rodiny	45
3.3 Rodina dnes.....	46
4 NEÚPLNÁ RODINA	48
4.1 Svobodné matky.....	49
4.2 Rozvedená manželství.....	51
4.3 Vdovy.....	54
5 MATKY SAMOŽIVITELKY A STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA	55
5.1 Samoživitelky pouze na papíře?	56
5.2 Namísto motivace závislost?.....	57
ZÁVĚR	59
Seznam použitých zdrojů	61
Abstrakt.....	63
Abstract	64

ÚVOD

Státní sociální podpora, jako jeden z pilířů sociální politiky státu, hraje důležitou roli v systému sociální záchranné sítě. Je velice pravděpodobné, že většina z nás se někdy v průběhu svého života stane příjemcem těchto dávek. Státní sociální podpora nás až téměř symbolicky rozpětím svých dávek provází od kolébky až k samotnému konci života. Ten může být velice nevyzpytatelný a často nám přináší neočekávané události, se kterými se mnohdy nejsme schopni sami vypořádat.

Dávky státní sociální podpory mohou být jedním z faktorů, jež nám mají v tíživé životní situaci pomoci. Těchto sociálních událostí může být celá řada. Jednou z nich bezpochyby je, stane-li se žena svobodnou matkou a veškerá tíže, spojená s výchovou potomků, spočívá pouze na ní samotné. Jelikož v poslední době matek samoživitelek přibývá, rozhodl jsem se ve své práci zabývat právě touto skupinou žadatelek o sociální dávky..

Výběr tématu bakalářské práce jistě ovlivnil fakt, že již pět let pracuji jako dávkový specialista odboru státní sociální podpory, který nyní spadá pod úřady práce.

Systém dávek sociální podpory podléhá neustálým změnám, jež mají za cíl optimalizovat záchrannou sociální síť pro občany ČR. V závislosti na rozdílných představách vládnoucích garnitur, mění svou podobu a směřování i sociální podpora. Nalezení ideálního stavu je, zdá se, tvrdým oříškem.

Ve své práci jsem se pokusil přehledně zmapovat stávající podobu systému státní sociální podpory a rovněž se věnuji tématu tzv. matek samoživitelek. Dle zkušeností z praxe vím, že tyto ženy jsou jednou z nejčastějších skupin žadatelů dávek státní sociální podpory (dále jen SSP). Nebylo také možné nezaznamenat vzrůstající trend, kdy se matky rozhodnou vychovávat své děti samy. Tato skutečnost mne zaujala a rozhodl jsem se na tuto skupinu žadatelů zaměřit a popsat specifika typická pro tento fenomén.

Cílem mé práce je tedy nejprve představit systém poskytování státní sociální podpory, princip přiznávání jednotlivých dávek, jejich přehled a dále pak

specifika problematiky tzv. matek samoživitelek a pomoci, jež jim státní sociální podpora poskytuje.

V současné době došlo k novele zákona o sociální podpoře 117/1995 Sb., která kromě mnoha dílčích změn, upravila s platností od 1.1.2007 částky životního minima z nichž jsou některé dávky a příspěvky vypočítávány. Budu se tedy zabývat systémem poskytování dávek státní sociální podpory platným od 1.1.2007.

Jelikož v době dokončení mé práce došlo k novele zákona 117/95 Sb. o státní sociální podpoře s platností od 1.1.2008, uvádím ve své práci u každé jednotlivé dávky, jakým způsobem bude touto novelou dotčena.

1 VZNIK STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

V dnešní době se již nikdo nepozastavuje nad tím, že jsou mu úřadem práce vypláceny nejrůznější dávky a příspěvky, stačí si zažádat a pokud splní podmínky vzniku nároku, je mu dávka či příspěvek v určité výši přiznán.

Ne vždy tomu ale tak bylo. Současný systém státní sociální podpory je platný od 1.1.1996, přičemž dva příspěvky, rodičovský a zaopatřovací, byly poskytovány a vypláceny již od 1.10.1995. Před tímto datem byl státem poskytován pouze přírůstek na dítě, který nebyl rozlišen podle příjmů rodiny, ale byl poskytován plošně, jen s ohledem na věk dítěte a státní vyrovnávací příspěvek (nynější sociální příplatek), který již byl odstupňován dle příjmů rodiny. Obě tyto dávky však zpracovávaly mzdové účetní ve státních podnicích a lidé je dostávali rovnou se mzdou či platem. Při obcích a úřadech města existovala ještě jakási obdoba příspěvku na bydlení, která však byla poskytována žadatelům jen z velmi sociálně slabých rodin, popřípadě důchodcům.

Ostatní dávky, tak jak je známe dnes, neexistovaly a byly zavedeny až zákonem č.117/1995 Sb., s platností od 1.1.1996, kromě již zmíněného rodičovského příspěvku a zaopatřovacího příspěvku, které se začaly vyplácet již od 1.10.1995. Změnil se také systém nárokování, kdy dávky a příspěvky již nejsou poskytovány automaticky, ale musí se o ně žádat na úřadu práce, odboru státní sociální podpory, příslušného podle místa trvalého bydliště. Přitom jedna skupina dávek a příspěvků se poskytuje bez ohledu na příjmy žadatele (oprávněné osoby), druhá skupina dávek a příspěvků tento fakt (tedy příjem oprávněné osoby nebo celé rodiny) zohledňuje.¹ „Státní sociální podpora je systém opatření státu zaměřený především k podpoře rodiny. Jejím východiskem je princip participace, na základě kterého stát poskytuje sociální dávky rodinám v případě uznané sociální situace, na jejíž řešení rodina vlastními prostředky nestačí.“²

V novém kontextu doby na počátku 90. let minulého století bylo tedy nutné celý dosavadní systém sjednotit a zjednodušit.

¹ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

² KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 261

Cílem tohoto postupu bylo:

- 1) sjednotit dávky vyjadřující podporu státu občanům a rodinám s dětmi do jednoho komplexu, přičemž nově jsou definovány dávky, které byly dosud součástí jiných systémů, tzn. nemocenského pojištění, důchodového zabezpečení a sociální pomoci;
- 2) zavést nové sociální dávky reagující na dosud neřešené sociální situace;
- 3) změnit koncepci dosavadních nejvýznamnějších peněžitých dávek rodinám a navrhnout jejich přeměnu.³

Vznikl tak zcela nový systém dávek, jež se svou komplexností pokouší pokrýt celou řadu sociálních událostí a zohledňuje specifika jednotlivých rodin. Důraz je kladen především na cílenost transferů. „*Takový systém poskytuje domácnostem celkově nižší rozsah transferů než tomu bylo dříve, jeho cílenost ve vazbě na příjmy je však relativně vysoká. Plní tím roli záchranné sociální sítě, a to preventivně dříve než nastupují dávky sociální pomoci.*“⁴

Dávky státní sociální podpory jsou tedy přednostní, pouze v případě, že žadatel vyčerpal všechny možnosti dávek sociální podpory, může žádat o dávky sociální pomoci, jež reagují spíše na konkrétní sociální události v životě žadatele a jsou schopny na ni i pružněji reagovat. Systém státní sociální podpory, jenž jako celek plní roli záchranné sociální sítě, má objektivní výhodu v tom, že není obecně stigmatizující jako jiné systémy sociální pomoci – dotýká se totiž velké části populace, i když dávky jsou přesně odstupňované v závislosti na příjmu.⁵

Při hledání optimalizace konstrukce jednotlivých dávek s důrazem na jejich efektivnost a spravedlnost bylo nutno vycházet z určitého jednotícího prvku, díky němuž bude možno výši dávky vypočítat s ohledem na rozdíly v jednotlivých rodinách. Tímto důležitým prvkem se stalo tzv. životní minimum. „*Prakticky celá konstrukce dávek státní sociální podpory je odvozena od životního minima. Tato státem uznaná dolní hranice částky potřebné k zajištění výživy a ostatních*

³ KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 247

⁴ SIROVÁTKA, T. *Česká sociální politika na prahu 21. století : efektivnost, selhávání, legitimita*, s. 28-29

⁵ Tamtéž, s. 29

*základních potřeb členů rodiny je používána pro stanovení hranic příjmu, do kterého bude dávka vyplácena, a k určení její výše.*⁶

Výše životního minima s platností od 1.1.2007 v Kč/měsíc

- **pro jednotlivce** **3126**
- **pro první dospělou osobu v domácnosti** **2880**
- **pro druhou a další dospělou osobu v domácnosti** **2600**
- **pro nezaopatřené dítě ve věku**
 - **do 6 let** **1600**
 - **6 až 15 let** **1960**
 - **15 až 26 let (nezaopatřené)** **2250**

Životní minimum je součtem všech částek životního minima jednotlivých členů domácnosti.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že životní minimum jednotlivých rodin je rozdílné v závislosti na počtu členů rodiny a na jejich věku. To je jedním z faktorů adresnosti těchto dávek. „*Příjmová situace konkrétní domácnosti, která žádá o státní dávku, je individuálně posuzována ve vztahu k životnímu minimu této domácnosti. Tím je zajištěna srovnatelnost příjmové situace rodin rozdílné velikosti a struktury.*“⁷

Životní minimum používají pro konstrukci dávek i jiné subjekty sociální politiky, je například využíváno v systému sociální pomoci. Na rozdíl od sociální pomoci se však systém státní sociální podpory zaměřuje především na rodiny, které jsou svými příjmy nad úrovní životního minima, a přitom se nezkoumají majetkové poměry rodin, stejně jako možnosti zvýšení příjmů.⁸

Jak již bylo uvedeno, v systému dávek státní sociální podpory dochází k častým změnám, jež mají za cíl optimalizovat tento systém, v současné době je

⁶ KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 248

⁷ Tamtéž, s. 249

⁸ KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 249

kladen důraz na snížení objemu vynaložených prostředků a dále na jejich efektivitu, tedy na určitou motivaci, jež má žadatele pobízet k řešení své situace vlastními silami. Účinnost těchto změn je ale vyhodnotitelná až s poměrně značným časovým odstupem.

Tento systém se snaží pokrýt různé druhy sociálních událostí a reagovat na měnící se sociální situaci a potřeby rodin, není však systémem dokonalým a má tradičně mnoho kritiků. Pro zhodnocení efektivnosti současné právní úpravy je nutné se zamyslet na tím, jaké signály jsou státem směrem k rodinám s dětmi vysílány. „*Poselství sociální politiky mladé rodině tedy podle všech náznaků lze interpretovat takto: Rodina se musí o děti dlouhodobě postarat sama, a to v rostoucí míře prací na pracovním trhu. Společnost zasáhne tam, kde bude hrozit chudoba a strádání, pomůže však jen ve velmi omezené míře.*“⁹

1.1 OBECNĚ O STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPOŘE

Aby bylo možno si utvořit rámcovou představu o fungování systému státní sociální podpory, jsou v této kapitole stručně uvedeny základní principy, na kterých se tento systém zakládá.

- Systém státní sociální podpory je upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, kde je možné získat další podrobné informace.
- Nárok na dávky má pouze fyzická osoba a s ní společně posuzované osoby, které jsou hlášeny k trvalému pobytu na území České republiky, a občané Evropské unie, krytí Nařízením Rady (EEC) 1408/71 a 1612/68. U cizince se za trvalý pobyt na území České republiky považuje pobyt po uplynutí 365 dní ode dne hlášení k pobytu. Do doby 365 dnů pobytu na území České republiky se nezapočítává doba, kdy je osoba žadatelem o udělení azylu.

⁹ SIROVÁTKA, T. *Česká sociální politika na prahu 21. století : efektivnost, selhávání, legitimita*, s. 65

- Při posuzování nároků na státní sociální podporu (dále jen SSP) se netestuje majetek rodiny, pouze příjmy občanů, a to také pouze u některých dávek.
- Systém SSP chápe rodinu jako soužití rodičů a nezaopatřených dětí ve společné domácnosti. Za nezaopatřené dítě je považováno dítě do skončení povinné školní docházky a dále, pokud se buď připravuje na budoucí povolání nebo je zdravotně postižené, nejdéle však do 26 let.
- V závislosti na příjmu rodiny jsou poskytovány tyto dávky SSP - přídavek na dítě, sociální příplatek, příspěvek na bydlení, příspěvek na školní pomůcky. Bez ohledu na příjem rodiny lze poskytovat tyto dávky SSP – rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče, porodné, pohřebné.
- Základem pro stanovení nároku a výši dávek včetně určení hranice příjmů občana či rodiny je životní minimum.
- Dávky SSP zohledňují jak příjmovou tak i sociální situaci rodiny. Čím je v rodině více nepříznivých sociálních událostí, tím více a vyšších dávek je rodině poskytováno. Rodina tedy může pobírat více dávek SSP souběžně.
- Příjmy rozhodné pro nárok na dávky SSP zahrnují především příjmy ze závislé činnosti, příjmy z podnikání nebo jiné samostatné výdělečné činnosti a dále dávky nemocenského a důchodového zabezpečení a podporu v nezaměstnanosti včetně obdobných příjmů z ciziny. Do rozhodného příjmu se započítávají tzv. "čisté" příjmy, tj. příjmy po odpočtu pojistného na sociální zabezpečení, příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, pojistného na veřejné zdravotní pojištění a po odpočtu daně z příjmu, příp. výdajů vynaložených na jejich dosažení, zajištění a udržení podle zákona o daních z příjmů. Taxativní výčet

rozhodných příjmů je uveden v § 5 zákona č. 117/1995 Sb., v platném znění.

- Nejvýhodnějším způsobem je bezhotovostní vyplácení dávek prostřednictvím běžného bankovního účtu vedeného u některé z bank.
- Žádosti o poskytování dávek SSP vyřizují kontaktní místa příslušných úřadů práce dle místa trvalého pobytu osoby, která uplatňuje nárok na dávky. V hlavním městě Praze vykonávají SSP úřady městských částí. Odvolacím místem proti rozhodnutí příslušných úřadů jsou krajské úřady, v Praze Magistrát hlavního města Prahy.
- Žádosti o dávky se podávají na tiskopisech předepsaných Ministerstvem práce a sociálních věcí (dále jen MPSV).
- Nárok na výplatu dávek státní sociální podpory zaniká uplynutím tří měsíců ode dne, za který dávky náleží. U dávek jednorázových (příspěvek na školní pomůcky, porodné, pohřebné, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla) zaniká nárok uplynutím 1 roku ode dne, za který dávka náleží.
- Co si pracovníci SSP úřadu práce mohou zjistit sami:
 - příjem z okresních správ sociálního zabezpečení z celé České republiky, jelikož se příjmy z této organizace zjišťují elektronicky (jedná se o dávky vyplácené touto organizací a důchody, vyplácené správou sociálního zabezpečení).
 - příjem a dobu evidence uchazečů o zaměstnání z úřadů práce z celé České republiky. Data se opět získávají elektronickou cestou.
 - Příjmy z finančních úřadů z celé České republiky.
- Ostatní podklady pro splnění nároku na nějakou dávku či příspěvek, musí žadatel přinést s sebou. Jedná se zejména o potvrzené příjmy ze

závislé činnosti, nájemní smlouvy nebo doklady o vlastnictví bytu či domu, doklady o uhrazení nákladů spojených s užíváním bytu či domu, fakturu za vypravení pohřbu, potvrzení o studiu a další, záleží vždy na druhu dávky.¹⁰

2 JEDNOTLIVÉ DÁVKY

2.1 PŘÍDAVEK NA DÍTĚ

Právní úprava:

- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (§ 17 až 19 a další ustanovení).
- Vyhláška č. 207/1995 Sb., kterou se stanoví stupně zdravotního postižení a způsob jejich posuzování pro účely dávek státní sociální podpory, ve znění vyhlášky č. 156/1997 Sb.
- Vyhláška č. 183/1998 Sb., kterou se stanoví, které další studium, popřípadě výuka se pro účely státní sociální podpory a důchodového pojištění považuje za studium na středních a vysokých školách, ve znění vyhlášky č. 171/1999 Sb.
- Zákon č. 463/1991 Sb. O životním minimu, v platném znění.
- Nařízení vlády č. 42/1998 Sb., kterým se zvyšují částky životního minima.
- Zákon č. 135/1982 Sb., o hlášení a evidenci pobytu občanů.
- Zákon č. 123/1992 Sb., o pobytu cizinců na území České a Slovenské Federativní republiky, v platném znění.

Sociální událost, charakter dávky:

Přídavek na dítě je základní, dlouhodobou dávkou, poskytovanou rodinám s dětmi, která jim pomáhá krýt náklady, spojené s výchovou a výživou

¹⁰ Integrovaný portál MPSV [online].

nezaopatřených dětí.¹¹ Je to peněžitá, nároková dávka státní sociální podpory, náležející nezaopatřenému dítěti v závislosti na výši příjmu rodiny.

„Přídavek na dítě představuje v současné době základní formu pomoci rodinám s dětmi, jejíž prostřednictvím stát částečně kompenzuje těmto rodinám skutečnost, že dlouhodobě značnou část svých příjmů zabezpečují potřeby svých dětí a v důsledku této skutečnosti mají tedy dlouhodobě nižší životní úroveň ve srovnání s rodinami bezdětných při stejných pracovních zásluhách živitelů rodin.“¹²

Podmínky vzniku nároku:

Podmínkou nároku je nezaopatřenost dítěte a rozhodný příjem rodiny v rozhodném období:

- a) není vyšší než součin částky životního minima rodiny a koeficientu 1,5 (nárok ve zvýšené míře),
- b) je vyšší než podle písmene a), avšak není vyšší než součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,4 (nárok v základní výměře),
- c) je vyšší než pro základní výměru podle písmene b), avšak nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficientu 4,0 (nárok ve snížené výměře).

Oprávněná osoba (nezaopatřené dítě) a společně posuzované osoby mají trvalý pobyt na území ČR, za který se pro tyto účely považuje též dlouhodobý pobyt udělovaný cizincům podle zvláštního zákona.

Podmínka trvalého pobytu na území ČR může v odůvodněných případech prominout krajský úřad.

Výše dávky:

Výši přídavku na dítě tvoří součin částky na osobní potřeby nezaopatřeného dítěte a koeficientu:

¹¹ Integrovaný portál MPSV [online].

¹² KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 251

- a) 0,36, jde-li o zvýšenou výměru,
- b) 0,31, jde-li o základní výměru,
- c) 0,16, jde-li o sníženou výměru.

Výše dávky je stanovena měsíčně, v určené výši náleží i při splňování podmínek jen po část kalendářního měsíce; jsou-li po část kalendářního měsíce splněny podmínky nároku na dávku v nižší výměře a po část ve vyšší výměře, náleží dávka za celý měsíc ve vyšší výměře.¹³

Pro snadnější orientaci uvádím následující tabulky s modelovými příklady.

Věk nezaopatřeného dítěte v rodině	Výše přídatku na dítě od 1.1.2007 v Kč měsíčně při rozhodném příjmu v násobcích životního minima (dále jen ŽM)		
	do 1,50 ŽM	od 1,50 do 2,40 ŽM	od 2,40 do 4,00 ŽM
do 6 let	576	496	256
od 6 do 15 let	706	608	314
od 15 do 26 let	810	698	360

Úplná rodina (oba rodiče) s počtem nezaopatřených dětí	Hranice čistého příjmu v Kč měsíčně pro nárok na přídatek na dítě od 1.1.2007		
	zvýšená výměra	základní výměra	snížená výměra
jedno do 6 let	10620	16992	28320
dvě 5, 8 let	13560	21696	36160
tři 5, 8, 12 let	16500	26400	44000
čtyři 5, 8, 12, 16 let	19875	31800	53000

14

¹³ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

¹⁴ Integrovaný portál MPSV [online].

Doba poskytování:

Dávka je přiznávána na dobu neurčitou. Trvá-li nárok na výplatu dávky za měsíc září, pro výplatu za dobu po 30. září, musí být do tohoto data prokázána výše rozhodných příjmů pro nárok na tuto dávku po uvedeném datu. Nejsou-li takto rozhodné příjmy prokázány, výplata dávky se od splátky následujícího po splátce náležející za září zastaví a není-li rozhodný příjem prokázán ani do 31. října, nárok na dávku zaniká dnem 1. listopadu, s tím, že:

- a) prokáže-li nárok na výplatu dávky za dobu, za kterou výplata nenáležela z výše uvedených důvodů, dávka se doplatí zpětně za dobu kdy se nevyplácela,
- b) prokáže-li se nárok na dávku za dobu po zániku nároku z výše uvedených důvodů, nárok opětovně vznikne zpětně za celou dobu, za níž byly podmínky pro nárok splněny.

Zpětně lze dávku podle písmene a) a b) přiznat na dobu stanovenou pro zánik nároku na výplatu dávky (tři měsíce ode dne, od kterého dávka náleží).

Změní-li se okruh společně posuzovaných osob nebo jiné skutečnosti rozhodné pro nárok na dávku nebo její výši v období, na které byla přiznána, nárok na dávku a její výši se posoudí nově ke dni takové změny.

Dávka se vyplácí měsíčně (zpětně), nedosahuje-li výše 100,- Kč, může být po dohodě vyplácena za delší období, nejdéle za období jednoho roku.¹⁵

Promlčení, zánik nároku:

Nárok na dávku uplynutím času nezaniká (viz předcházející bod - zánik nároku v důsledku neprokázání rozhodného příjmu ani do 31. října, uvedený v době poskytování). Nárok na výplatu dávky (její části) zaniká uplynutím tří měsíců ode dne, za který dávka náleží.

Místo uplatnění nároku, plátce dávky:

Nárok se uplatňuje podáním žádosti na předepsaném tiskopisu u úřadu práce příslušného podle místa trvalého pobytu oprávněné osoby.

¹⁵ Integrovaný portál MPSV [online].

Dávku vyplácí příslušný úřad práce.

Orgán rozhodující ve sporu o dávku:

Odvolacím orgánem ve sporu o dávku je krajský úřad.

Připravované změny zákona platné od 1.1.2008

- Přídavky budou vypláceny v pevné výši, která je diferencovaná podle věku dítěte. Tyto částky jsou odvozeny od současné nominální výše přídavku na dítě v základní výměře.
- Nárok na přídavek na dítě mají rodiny s příjmem do 2,4 násobku životního minima.

Výše dávky dle věku dítěte v Kč/měsíc:

0 - 6 let 500

6 - 15 let 610

15 - 26 let 700¹⁶

2.2 RODIČOVSKÝ PŘÍSPĚVEK

Právní úprava:

- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (§ 30 až 32 a další ustanovení)
- Právní předpisy uvedené u přídavku na dítě.

Sociální událost, charakter dávky:

„Jde o dávku, která je určena rodiči v době, kdy není výdělečně činný, popřípadě je jeho činnost omezena, protože osobně pečuje o malé dítě“¹⁷

Peněžitá, nároková dávka státní sociální podpory, náležející bez závislosti na výši příjmu rodiny rodiči, osobně pečujícímu o dítě vymezeného věku.

¹⁶ Integrovaný portál MPSV [online].

¹⁷ KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 255

Na rodičovský příspěvek má rodič nárok, jestliže po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o dítě do 4 let věku nebo do 7 let, je-li dítě dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené. Při poskytování této dávky není testován příjem rodiny.¹⁸

Podmínka péče po celý kalendářní měsíc se považuje za splněnou, i když tomu tak fakticky není, v následujících situacích:

- dítě se narodilo,
- rodič měl po část měsíce z dávek nemocenského pojištění nárok na peněžitou pomoc v mateřství nebo nemocenské poskytované v souvislosti s porodem,
- osoba dítě převzala do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu,
- dítě dovršilo věk 4 (nebo 7) let,
- dítě nebo rodič zemřeli.

Podmínka osobní celodenní péče o dítě není splněna, je-li dítě umístěno v jeslích, mateřské škole nebo jiném zařízení pro děti předškolního věku s výjimkami dále uvedenými. Rodičovský příspěvek náleží i v případech, kdy:

- dítě mladší 3 let navštěvuje jesle nebo jiné obdobné zařízení po dobu nejvýše pěti kalendářních dnů v kalendářním měsíci,
- dítě, které dovršilo 3 léta věku, pravidelně navštěvuje mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení v rozsahu nepřevyšujícím čtyři hodiny denně,
- dítě pravidelně navštěvuje léčebně rehabilitační zařízení nebo speciální mateřskou školu či jesle zaměřené na vady zraku, sluchu, řeči nebo se zaměřením na děti tělesně postižené nebo mentálně retardované v rozsahu nepřevyšujícím čtyři hodiny denně,

¹⁸ Integrovaný portál MPSV [online].

- pokud dlouhodobě zdravotně postižené dítě pravidelně navštěvuje předškolní zařízení v rozsahu nepřevyšujícím čtyři hodiny denně,
- dítě navštěvuje předškolní zdravotnická zařízení v rozsahu nepřevyšujícím čtyři hodiny denně, pokud je zdravotní postižení sluchu či zraku obou rodičů (osamělého rodiče) v rozsahu 50 % a více.

Příjem rodiče není sledován. To znamená, že při nároku na výplatu rodičovského příspěvku může rodič výdělečnou činností zlepšovat sociální situaci rodiny. Po dobu své výdělečné činnosti však musí rodič pobírající rodičovský příspěvek zajistit péči o dítě jinou zletilou osobou. Nezkoumá se ani nárok na podporu v nezaměstnanosti a při rekvalifikaci a příspěvky náležející občanům se změněnou pracovní schopností v době jejich pracovní rehabilitace.

Rodičovský příspěvek nenáleží, jestliže v rodině jeden z rodičů má z dávek nemocenského pojištění nárok po celý kalendářní měsíc na peněžitou pomoc v mateřství nebo nemocenské poskytované v souvislosti s porodem. Má-li příjemce rodičovského příspěvku po celý kalendářní měsíc z dávek nemocenského pojištění nárok na peněžitou pomoc v mateřství nebo nemocenské poskytované v souvislosti s porodem nižší, než je výše rodičovského příspěvku, je mu doplacen rozdíl mezi rodičovským příspěvkem a uvedenými dávkami.

Nárok na rodičovský příspěvek zaniká také tehdy, byl-li do 31. prosince 2006 z důvodu péče o totéž dítě přiznán rodiči příspěvek při péči o blízkou osobu podle zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. Od 1. ledna 2007 platí, jestliže dítěti, o které rodič pečuje, byl podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách přiznán příspěvek na péči, rodičovský příspěvek se snižuje.¹⁹

Pokud byl rodiči vyplacen rodičovský příspěvek a přitom nesplnil podmínky pro výplatu příspěvku, je rodič povinen vrátit příslušnému úřadu vyplacené částky za období, kdy mu rodičovský příspěvek nenáležel.

¹⁹ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Výše dávky:

Do 31.12.2006 rodičovský příspěvek náleží ve výši 1,54 násobku částky životního minima na výživu a ostatní základní osobní potřeby rodiče. Výše rodičovského příspěvku činí 3696 Kč měsíčně. Pokud je rodičem nezaopatřené dítě, je to částka 3897 Kč měsíčně.

Od 1. ledna 2007 je rodičovský příspěvek stanoven ve výši částky odpovídající 40 % průměrné měsíční mzdy v nepodnikatelské sféře za kalendářní rok, který o 2 roky předchází kalendářnímu roku, v němž se rodičovský příspěvek poskytuje. Pro rok 2007 se vychází z průměrné mzdy roku 2005 a rodičovský příspěvek od 1. ledna do 31. prosince 2007 činí 7582 Kč měsíčně. Příjemcům rodičovského příspěvku se dávka zvýší automaticky; nemusí podávat žádost. Zvýšená částka se poprvé vyplatí za leden 2007 v únoru 2007.²⁰

Doba poskytování:

Rodičovský příspěvek náleží po dobu péče o dítě ve věku do čtyř (sedmi) let, při splňování stanovených podmínek. Dávka se vyplácí měsíčně (zpětně).

Promlčení, zánik nároku:

Nárok na dávku uplynutím času nezaniká. Nárok na výplatu dávky (její části) zaniká uplynutím tří měsíců ode dne, za který dávka náleží.

Místo uplatnění nároku, plátce dávky:

Nárok se uplatňuje podáním žádosti na předepsaném tiskopisu u úřadu práce příslušného podle místa trvalého pobytu oprávněné osoby.

Dávku vyplácí příslušný úřad práce.

Orgán rozhodující ve sporu o dávku:

Odvolacím orgánem ve sporu o dávku je Krajský úřad.

²⁰ Integrovaný portál MPSV [online].

Připravované změny zákona platné od 1.1.2008

- Rodičovský příspěvek je koncipován ve vícerychlostní struktuře čerpání a ve třech výměrách stanovených v pevných částkách, a to:
 - zvýšená 11 400,- Kč
 - základní 7 600,- Kč
 - snížená 3 800,- Kč
 - Rodič má možnost si zvolit:
 - a) **rychlejší čerpání** rodičovského příspěvku – po peněžité pomoci v mateřství (dále jen PPM) ve zvýšené výměře do 24 měsíců věku dítěte,
 - b) **klasické čerpání** rodičovského příspěvku - po PPM v základní výměře do 36 měsíců věku dítěte,
 - c) **pomalejší čerpání** rodičovského příspěvku - po PPM nebo od narození dítěte v základní výměře do 21 měsíců věku dítěte a dále ve snížené výměře do 48 měsíců věku dítěte.
-
- Vybraná možnost čerpání je již nezměnitelná a nelze uplatňovat zpětně, a to ani při střídání rodičů v pobírání rodičovského příspěvku.
 - Pokud nevznikl nárok na PPM, rodič bude automaticky pobírat rodičovský příspěvek od narození dítěte v režimu pomalejší varianty dávky.
 - O rychlejší čerpání může žádat rodič, pokud výše PPM dosahovala alespoň 380,- Kč denně, a musí tak učinit při ukončení čerpání PPM.
 - O klasické čerpání musí rodič požádat v 21 měsících věku dítěte.
 - U zdravotně postižených dětí je zachován nárok na rodičovský příspěvek do 7 let věku dítěte v základní výměře
 - Rodič, pečující o dítě, které bude v době účinnosti zákona starší 3 let, bude pobírat rodičovský příspěvek ve snížené výměře do 4 let věku dítěte.
 - Rodič, pečující o dítě, které bude v době účinnosti zákona starší 21 měsíců a mladší 3 let věku (a tudíž si rodič nemůže ze zákona zvolit možnost čerpání rodičovského příspěvku), bude pobírat rodičovský příspěvek

v základní výměře do 3 let věku dítěte a následně rodičovský příspěvek ve snížené výměře do 4 let věku dítěte.²¹

2.3 SOCIÁLNÍ PŘÍPLATEK

Právní úprava:

- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (§ 20 až 22 a další ustanovení)
- Právní předpisy uvedené u přídatku na dítě.

Sociální událost, charakter dávky:

Peněžitá, nároková dávka státní sociální podpory, náležející v závislosti na výši příjmu rodiny rodiči, pečujícímu o nezaopatřené dítě.

Jedná se o dávku, která vznikla transformací státního vyrovnávacího příspěvku. „*Tímto příplatkem se stát podílí na pokrytí životních nákladů rodin s dětmi, jejichž příjem nedosahuje stanovené hranice.*“²²

Cílem dávky je pomáhat rodinám s nízkými příjmy krýt náklady spojené se zabezpečením potřeb jejich dětí. U této dávky je testován příjem rodiny za kalendářní čtvrtletí. Výše sociálního příplatku je výrazně diferencovaná. Se zvyšujícím se příjmem rodiny se příplatek postupně snižuje. Tak se ve výši sociálního příplatku vždy odrazí konkrétní příjmová situace v rodině. Zvýšení sociálního příplatku reaguje na sociální situaci rodiny a současně i rozšiřuje okruh sociálních situací. Jde zejména o péči o zdravotně postižené dítě. Do výše sociálního příplatku se promítá i zdravotní postižení rodiče nebo jeho osamělost. Od 1. ledna 2007 se sociální příspěvek zvyšuje také rodinám, kde dítě studuje na střední škole v denní formě studia nebo na vysoké škole v prezenční formě studia.²³

²¹ Integrovaný portál MPSV [online].

²² KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 252

²³ Integrovaný portál MPSV [online].

Podmínky vzniku nároku:

Péče rodiče alespoň o jedno nezaopatřené dítě, s výjimkou dítěte, které:

- a) je v pěstounské péči,
- b) je v osobní péči poručníka
- c) je v plném přímém zaopatření ústavu (zařízení) pro péči o děti a mládež.

Rozhodný příjem rodiny v rozhodném období není vyšší než součin částky životního minima rodiny (popřípadě ve vymezených případech zvýšené částky životního minima) a koeficientu 2,20.

Oprávněná osoba a společně s ní posuzované osoby mají trvalý pobyt na území ČR. K trvalému pobytu platí obdobně to, co je uvedeno u přídatku na dítě.

Písemný souhlas oprávněné osoby a společně posuzovaných osob se sdělováním údajů příslušnému úřadu a výši jejich příjmu, skutečnostech prokazujících nezaopatřenost dítěte, nepříznivý zdravotní stav dítěte nebo rodičů, je-li výše této dávky závislá na jejich zdravotním stavu, údajů o přihlášení se k trvalému pobytu na území ČR a dalších údajů, které tvoří náležitosti žádosti o dávku.

Při splňování podmínek nároku více osobami v rodině náleží dávka pouze jednou.²⁴

Výše dávky:

Rozdíl mezi částkou na osobní potřeby dítěte nebo součtem těchto částek v případě péče o více dětí (dále jen „částka OPD“) a částkou vypočtenou tím, že se násobek částky OPD a rozhodného příjmu rodiny vydělí násobkem částky životního minima rodiny a koeficientu 2,20. Nedosahuje-li rozhodný příjem rodiny částky životního minima rodiny, jako rozhodný příjem rodiny se započítává pro stanovení výše sociálního příplatku započítá částka životního minima rodiny.

²⁴ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Výše je stanovena měsíčně, v určené výši náleží i při splňování podmínek jen po část kalendářního měsíce, jsou-li po část kalendářního měsíce splněny podmínky nároku na dávku v nižší výměře a po část ve vyšší výměře, náleží dávka za celý měsíc ve vyšší výměře. Minimální výše dávky činí Kč 50,- za měsíc.

Pro snadnější orientaci uvádím následující tabulky s modelovými příklady.

Výše sociálního příplatku podle věku dítěte a příjmu úplné rodiny v násobcích životního minima od 1.1.2007 měsíčně v Kč			
Věk nezaopatřeného dítěte v rodině	Sociální příplatek při příjmu rodiny v předchozím kalendářním čtvrtletí		
	1,00 ŽM	1,60 ŽM	2,00 ŽM
do 6 let*	873	437	146
od 6 do 15 let	1070	535	179
od 15 do 26 let	1228	614	205

* Rodina bez nároku na rodičovský příspěvek.

Úplná rodina (oba rodiče) s počtem nezaopatřených dětí	Hranice čistého příjmu v Kč měsíčně pro nárok na sociální příplatek od 1.1.2007	
	1,00 násobek životního minima (maximální)	2,20 násobek životního minima (není nárok)
jedno do 6 let	7080	15576
dvě 5, 8 let	9040	19888
tři 5, 8, 12 let	11000	24200
čtyři 5, 8, 12, 16 let	13250	29150

²⁵

²⁵ Integrovaný portál MPSV [online].

Doba poskytování:

Dávka se přiznává na období jednoho roku, a to na období od 1. července do 31. června následujícího kalendářního roku, nebo v rámci tohoto období na dobu kratší, jsou-li splněny podmínky nároku jen po tuto kratší dobu.

V rámci tohoto období se dávka vyplácí vždy po období kalendářního čtvrtletí (nebo v rámci tohoto čtvrtletí na dobu kratší, trvá-li nárok na dávku po kratší dobu, než je kalendářní čtvrtletí). Změní-li se okruh společně posuzovaných osob nebo jiné skutečnosti rozhodné pro dávku nebo její výši v období, na které byla přiznána, nárok na dávku se posoudí nově ke dni takové změny. Dávka se vyplácí měsíčně (zpětně), nedosahuje-li výše Kč 100,- může být vyplácena za delší období, nejdéle za období jednoho roku.

Promlčení, zánik nároku:

Nárok na dávku uplynutím času nezaniká (viz zánik nároku v důsledku neprokázání rozhodného příjmu ve stanoveném termínu). Nárok na výplatu dávky (její části) zaniká uplynutím tří měsíců ode dne, za který dávka náleží.

Je-li oprávněná osoba ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody, zaniká jí nárok na dávku po uplynutí 1. kalendářního měsíce vazby nebo výkonu trestu.

Místo uplatnění nároku, plátce dávky:

Nárok se uplatňuje podáním žádosti na předepsaném tiskopisu u úřadu práce příslušného podle místa trvalého pobytu oprávněné osoby.

Dávku vyplácí příslušný úřad práce.

Orgán rozhodující ve sporu o dávku:

Odvolacím orgánem ve sporu o dávku je krajský úřad.

Připravované změny zákona platné od 1.1.2008

Hranice příjmů rodiny omezující nárok na dávku se sníží z 2,2 na 2,0 násobek částky životního minima rodiny.²⁶

2.4 PŘÍSPĚVEK NA BYDLENÍ

Právní úprava:

- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (§ 24 až 25 a další ustanovení)
- Vyhláška č. 176/1993 Sb., o nájemném z bytu a úhradě za plnění poskytovaná s užíváním bytu, v platném znění.
- Právní předpisy uvedené u přídatku na dítě.

Sociální událost, charakter dávky:

Peněžitá, nároková dávka státní sociální podpory, náležející v závislosti na výši příjmu rodiny a hrazenými náklady spojenými s užíváním bytu a poskytovaná k hrazení nákladů na bydlení rodin s nízkými příjmy. „*S ohledem na rostoucí náklady na bydlení a rušení slev a dotací v této oblasti je v systému státní sociální podpory zavedena dávka, která diferencovaně přispívá na náklady spojené s bydlením.*“²⁷

Příspěvek na bydlení přispívá na krytí nákladů na bydlení rodinám či jednotlivcům s nízkými příjmy. Poskytuje se bez ohledu na to, v jakém bytě oprávněná osoba bydlí, zda jde o byt obecní, družstevní, v soukromém vlastnictví anebo zda jde o byt ve vlastním domě.

Poskytování příspěvku podléhá testování příjmů rodiny za kalendářní čtvrtletí. Za příjem se považují i přídatky na dítě a rodičovský příspěvek.²⁸

²⁶ Integrovaný portál MPSV [online].

²⁷ KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 252

²⁸ Integrovaný portál MPSV [online].

Podmínky vzniku nároku a výše dávky:

Na příspěvek na bydlení má nárok vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě přihlášen k trvalému pobytu, jestliže jeho náklady na bydlení přesahují částku součinu rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30 (na území hlavního města Prahy koeficientu 0,35), a zároveň součin rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30 (na území hlavního města Prahy koeficientu 0,35) není vyšší než částka normativních nákladů na bydlení.

Normativní náklady na bydlení jsou stanoveny jako průměrné náklady na bydlení podle velikosti obce a počtu členů domácnosti. Zahrnují pro nájemní byty částky nájemného v souladu se zákonem o nájemném a pro družstevní byty a byty vlastníků obdobné náklady.

Dále jsou do nich zahrnuty ceny služeb a energií. Normativní náklady na bydlení jsou propočítány na přiměřené velikosti bytů pro daný počet osob v nich trvale bydlících.²⁹

Normativní náklady na bydlení pro nájemní byty					
Počet osob v rodině	Počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50000 - 99999 obyvatel	10000 - 49999 obyvatel	do 9999 obyvatel
1	3339	2893	2659	2518	2460
2	4926	4233	3913	3721	3640
3	6764	5858	5440	5188	5083
4 a více	8545	7453	6948	6644	6517

³⁰

²⁹ Integrovaný portál MPSV [online].

³⁰ Tamtéž.

Normativní náklady na bydlení pro družstevní byty a byty vlastníků					
Počet osob v rodině	Počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50000 - 99 999 obyvatel	10000 - 49999 obyvatel	do 9999 obyvatel
1	2236	2236	2236	2236	2236
2	3362	3362	3362	3362	3362
3	4730	4730	4730	4730	4730
4 a více	5978	5978	5978	5978	5978

31

Výše je stanovena měsíčně, v určené výši náleží i při splňování podmínek jen po část kalendářního měsíce, jsou-li po část kalendářního měsíce splněny podmínky nároku na dávku v nižší výměře a po část ve vyšší výměře, náleží dávka za celý měsíc ve vyšší výměře. Minimální výše dávky činí Kč 50,- za měsíc.

Doba poskytování:

Dávka se přiznává na období jednoho roku, a to na období od 1. července do 31. června následujícího kalendářního roku, nebo v rámci tohoto období na dobu kratší, jsou-li splněny podmínky nároku jen po tuto kratší dobu.

V rámci tohoto období se dávka vyplácí vždy po období kalendářního čtvrtletí (nebo v rámci tohoto čtvrtletí na dobu kratší, trvá-li nárok na dávku po kratší dobu, než je čtvrtletí).

Změní-li se okruh společně posuzovaných osob nebo jiné skutečnosti rozhodné pro dávku nebo její výši v období, na které byla přiznána, nárok na dávku se posoudí nově ke dni takové změny. Dávka se vyplácí měsíčně (zpětně).

³¹ Integrovaný portál MPSV [online].

Promlčení, zánik nároku:

Nárok na dávku uplynutím času nezaniká (viz zánik nároku v důsledku neprokázání rozhodného příjmu ve stanoveném termínu). Nárok na výplatu dávky (její části) zaniká uplynutím tří měsíců ode dne, za který dávka náleží.

Je-li oprávněná osoba ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody, zaniká jí nárok na dávku po uplynutí 1. kalendářního měsíce vazby nebo výkonu trestu.

Místo uplatnění nároku, plátce dávky:

Nárok se uplatňuje podáním žádosti na předepsaném tiskopisu u úřadu práce příslušného podle místa trvalého pobytu oprávněné osoby.

Dávku vyplácí příslušný úřad práce.

Orgán rozhodující ve sporu o dávku:

Odvolacím orgánem ve sporu o dávku je krajský úřad.

Připravované změny zákona platné od 1.1.2008

Beze změny.

2.5 PŘÍSPĚVEK NA ŠKOLNÍ POMŮCKY**Právní úprava:**

- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (§ 33 až 35 a další ustanovení)

Sociální událost, charakter dávky:

Příspěvek na děti nastupující do první třídy základní školy, který je určený na nákup školních pomůcek a potřeb.

Podmínky vzniku nároku:

Nárok na příspěvek na školní pomůcky má dítě, které bylo přihlášeno k zápisu k povinné školní docházce podle školského zákona a má nárok na přídavek na dítě

za měsíc květen bezprostředně předcházející 1. červnu, v němž dítěti vzniká nárok na příspěvek na školní pomůcky.³²

Nárok na tuto dávku vzniká dítěti přihlášenému k zápisu k povinné školní docházce dnem 1. června, jestliže před tímto dnem nebylo rozhodnuto o odkladu této docházky. Bylo-li do tohoto data rozhodnuto o odkladu povinné školní docházky, vzniká dítěti nárok na dávku v následujícím kalendářním roce, splní-li výše uvedené podmínky.³³

Výše dávky:

Výše příspěvku na školní pomůcky činí 1000 Kč.

Doba poskytování:

Příspěvek na školní pomůcky se poskytuje jednorázově. Dávka náleží dítěti jen jednou.

Promlčení, zánik nároku:

Nárok na dávku zaniká, nebyl-li uplatněn do jednoho roku ode dne 1. června roku, ve kterém vznikl.

Místo uplatnění nároku, plátce dávky:

Nárok se uplatňuje podáním žádosti na předepsaném tiskopisu u úřadu práce příslušného podle místa trvalého pobytu oprávněné osoby.

Dávku vyplácí příslušný úřad práce.

Orgán rozhodující ve sporu o dávku:

Odvolacím orgánem ve sporu o dávku je krajský úřad.

Připravované změny zákona platné od 1.1.2008

Dávka zrušena.

³² Integrovaný portál MPSV [online].

³³ Tamtéž.

2.5 PORODNÉ

Právní úprava:

- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (§ 17 až 19 a další ustanovení).
- Zákon č. 135/1982 Sb., o hlášení a evidenci pobytu občanů.
- Zákon č. 123/1992 Sb., o pobytu cizinců na území České a Slovenské Federativní republiky, v platném znění.

Sociální událost, charakter dávky:

Peněžitá, nároková dávka poskytovaná bez závislosti na výši příjmu rodiny při narození dítěte. „*Cílem a posláním této dávky, která se do systému státní sociální podpory transformovala ze systému nemocenského pojištění, je jednorázově přispět rodině ke krytí zvýšených nákladů vzniklých v souvislosti s narozením dítěte.*“³⁴

Podmínky vzniku nároku:

Porod dítěte. Dnem porodu vzniká nárok na dávku ženě, která porodila. Otci dítěte vzniká nárok na dávku, jestliže žena, která dítě porodila, zemřela a dávka nebyla vyplacena jiné osobě.

Nárok na dávku má rovněž osoba, která převzala dítě do jednoho roku jeho věku do trvalé péče nahrazující péči rodičů (osvojení nebo převzetí dítěte do takové péče na základě rozhodnutí příslušného orgánu), a to i pokud před tímto převzetím vznikl nárok na dávku matce nebo otci dítěte.

Trvalý pobyt oprávněné osoby na území ČR, k trvalému pobytu platí obdobně to, co je uvedeno u přídatku na dítě.

Udělení písemného souhlasu se sdělováním údajů příslušnému úřadu o přihlášení se k trvalému pobytu na území ČR, a dalších údajů, které tvoří náležitosti žádosti o dávku.

³⁴ KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 258

Výše dávky:

Porodné od 1.1.2007 činí v případě porodu:

1. Jednoho dítěte, součin částky potřebné podle zákona o životním minimu k zajištění výživy a ostatních základních potřeb (částka na osobní potřeby) tohoto dítěte a koeficientu 11,10.
2. Narodí-li se dvě a více dětí současně, pak výše porodného činí 16,60 násobek součtu částek životního minima těchto dětí.³⁵

Jelikož se výše této dávky několikrát měnila, uvádím pro větší přehlednost následující přehled:

Výše porodného v Kč na děti narozené			
Počet současně narozených dětí	do 31.3.2006	od 1.4. 2006 do 31.12.2006	od 1.1.2007
1	8750	17500	17760
2	21000	52500	53120
3	52500	78750	79680
4	70000	105000	106240
5	87500	131250	132800

36

Doba poskytování:

Porodné se poskytuje jednorázově, vyplácí se nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po měsíci, ve kterém byla dávka přiznána.

Promlčení, zánik nároku:

Nárok na dávku zaniká, nebyl-li uplatněn ve lhůtě jednoho roku ode dne narození dítěte, respektive ode dne převzetí dítěte do jednoho roku jeho věku do trvalé péče nahrazující péči rodičů.

Místo uplatnění nároku, plátce dávky:

³⁵ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

³⁶ Integrovaný portál MPSV [online].

Nárok se uplatňuje podáním žádosti na předepsaném tiskopisu u úřadu práce příslušného podle místa trvalého pobytu oprávněné osoby.

Dávku vyplácí příslušný úřad práce.

Orgán rozhodující ve sporu o dávku:

Odvolacím orgánem ve sporu o dávku je krajský úřad.

Připravované změny zákona platné od 1.1.2008

- Porodné bude vypláceno v pevné výši, a to pro každé dítě 13000,- Kč

2.6 POHŘEBNÉ

Právní úprava:

- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (§ 17 až 19 a další ustanovení).
- Zákon č. 135/1982 Sb., o hlášení a evidenci pobytu občanů.
- Zákon č. 123/1992 Sb., o pobytu cizinců na území České a Slovenské Federativní republiky, v platném znění.

Sociální událost, charakter dávky:

Peněžitá nároková dávka poskytovaná bez závislosti na výši příjmu rodiny v souvislosti s vypravením pohřbu. „*Stát prostřednictvím této dávky přispívá na úhradu nákladů souvisejících s vypravením pohřbu jednorázovou státní dávkou.*“

³⁷

Podmínky vzniku nároku:

„*Na pohřebné má nárok osoba, která vypravila pohřeb osobě, která měla ke dni úmrtí trvalý pobyt na území ČR nebo byl-li pohřeb vypraven v ČR.*“³⁸

Trvalý pobyt oprávněné osoby na území ČR, k trvalému pobytu platí obdobně to, co je uvedeno u přídavku na dítě.

³⁷ KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 259

³⁸ Integrovaný portál MPSV [online].

Udělení písemného souhlasu se sdělováním údajů příslušnému úřadu práce o přihlášení se k trvalému pobytu na území ČR, a dalších údajů, které tvoří náležitosti žádosti o dávku.

Výše dávky:

Výše pohřebného činí Kč 5000,-

Doba poskytování:

Pohřebné se poskytuje jednorázově, vyplácí se nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po měsíci, ve kterém byla dávka přiznána.

Promlčení, zánik nároku:

Nárok na dávku zaniká, nebyl-li uplatněn ve lhůtě jednoho roku ode dne vypravení pohřbu.

Místo uplatnění nároku, plátce dávky:

Nárok se uplatňuje podáním žádosti na předepsaném tiskopisu u úřadu práce příslušného podle místa trvalého pobytu oprávněné osoby. Dávku vyplácí příslušný úřad práce.

Orgán rozhodující ve sporu o dávku:

Odvolacím orgánem ve sporu o dávku je krajský úřad.

Připravované změny zákona platné od 1.1.2008

- Nárok na pohřebné bude omezen pouze na případy, kdy je vypraven pohřeb rodiči nezaopatřeného dítěte nebo nezaopatřenému dítěti, tj. v případech, kdy náklady na tuto neočekávanou událost významně jednorázově zatíží rozpočty rodin pečujících o nezaopatřené děti.³⁹

³⁹ Integrovaný portál MPSV [online].

2.8 DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE

2.8.1 PŘÍSPĚVEK NA ÚHRADU POTŘEB DÍTĚTE

Právní úprava:

- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (§ 37 až 39, §43 a další ustanovení)
- Právní předpisy uvedené u přídatku na dítě

Sociální událost, charakter dávky:

„Příspěvkem na úhradu potřeb dítěte se stát podílí na krytí nákladů dítěte svěřeného do pěstounské péče.“⁴⁰

Peněžitá, nároková dávka poskytovaná bez závislosti na výši příjmu rodiny dítěti svěřenému do pěstounské péče.

Podmínky vzniku nároku:

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte představuje nárok dítěte svěřeného do pěstounské péče. Příspěvek se poskytuje do dosažení zletilosti dítěte nebo nejdéle do 26 let, jestliže jde o nezaopatřené dítě, které žije ve společné domácnosti s osobou, která byla do dosažení zletilosti jeho pěstounem.⁴¹

Oprávněná osoba (dítě) a pěstoun mají trvalý pobyt na území ČR, k trvalému pobytu platí obdobně to, co je uvedeno u přídatku na dítě.

Písemný souhlas oprávněné osoby a společně posuzovaných osob se sdělováním údajů příslušnému úřadu a výši jejich příjmu, skutečnostech prokazujících nezaopatřenost dítěte, nepříznivý zdravotní stav dítěte nebo rodičů, je-li výše této dávky závislá na jejich zdravotním stavu, údajů o přihlášení se k trvalému pobytu na území ČR a dalších údajů, které tvoří náležitosti žádosti o dávku.

⁴⁰ KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 257

⁴¹ Integrovaný portál MPSV [online].

Výše dávky:

Výše příspěvku na úhradu potřeb nezaopatřeného dítěte činí 2,30 násobek životního minima dítěte. V případě zdravotně postiženého dítěte se koeficient, kterým se násobí životní minimum dítěte, zvyšuje úměrně stupni postižení a činí 2,35 u dlouhodobě nemocného dítěte, 2,90 u dlouhodobě zdravotně postiženého dítěte a 3,10 u dlouhodobě těžce zdravotně postiženého dítěte. Výše příspěvku pro zaopatřené nezletilé dítě se stanoví jako součin částky životního minima dítěte a koeficientu 1,40.⁴²

Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte podle věku a zdravotního stavu dítěte v péstounské péči od 1. 1. 2007 měsíčně v Kč				
Nezaopatřené dítě ve věku	zdravé dítě	dlouhodobě nemocné	dlouhodobě zdravotně postižené	dlouhodobě těžce zdravotně postižené
	koeficient 2,30	koeficient 2,35	koeficient 2,90	koeficient 3,10
do 6 let	3 680	3 760	4 640	4 960
od 6 do 15 let	4 508	4 606	5 684	6 076
od 15 do 26 let	5 175	5 288	6 525	6 975

43

Výše je stanovena měsíčně, v určené výši náleží i při splňování podmínek jen po část kalendářního měsíce, jsou-li po část kalendářního měsíce splněny podmínky nároku na dávku v nižší a po část ve vyšší výměře, náleží dávka za celý měsíc ve vyšší výměře. Minimální výše dávky činí Kč 50,- měsíčně.

Doba poskytování:

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte se poskytuje po dobu trvání péstounské péče, popřípadě i po jejím skončení dosažením zletilosti dítěte, při splňování stanovených podmínek.

Změní-li se skutečnosti rozhodné pro nárok na dávku nebo její výši v období, na které byla přiznána, nárok na dávku a její výši se posoudí nově ke dni takové změny.

⁴² Integrovaný portál MPSV. [online].

⁴³ Tamtéž.

Dávka se vyplácí měsíčně (zpětně), nedosahuje-li výše Kč 100,-, může být vyplácena za delší období, nejdéle za období jednoho roku.

Dávka se vyplácí pěstounovi, má-li na ni nárok nezletilé dítě, a zletilému dítěti, trvá-li nárok i po dosažení zletilosti.

Promlčení, zánik nároku:

Nárok na dávku uplynutím času nezaniká, nárok na výplatu dávky zaniká uplynutím tří měsíců ode dne, za který dávka náleží.

Místo uplatnění nároku, plátce dávky:

Nárok se uplatňuje podáním žádosti na předepsaném tiskopisu u úřadu práce příslušného podle místa trvalého pobytu oprávněné osoby.

Dávku vyplácí příslušný úřad práce.

Orgán rozhodující ve sporu o dávku:

Odvolacím orgánem ve sporu o dávku je krajský úřad.

Připravované změny zákona platné od 1.1.2008

Beze změny.

2.8.2 ODMĚNA PĚSTOUNA

Právní úprava:

- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (§ 40, 43 a další ustanovení).
- Právní předpisy uvedené u přídatku na dítě.

Sociální událost, charakter dávky:

Peněžitá, nároková dávka poskytovaná pěstounovi bez závislosti na výši příjmu rodiny za výkon pěstounské péče. „Odměna pěstouna je určitým způsobem společenské uznání osobě pečující o cizí dítě v pěstounské péči.“⁴⁴

Podmínky vzniku nároku:

Péče o nezletilé nezaopatřené dítě (děti) svěřené pěstounovi do pěstounské péče. Nárok na dávku trvá i po dosažení zletilosti dítěte, pokud má dítě po této době nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

Oprávněná osoba (dítě) a pěstoun mají trvalý pobyt na území ČR, k trvalému pobytu platí obdobně to, co je uvedeno u přídatku na dítě.

Písemný souhlas oprávněné osoby a společně posuzovaných osob se sdělováním údajů příslušnému úřadu o přihlášení se k trvalému pobytu na území ČR a dalších údajů, které tvoří náležitosti žádosti o dávku.

Výše dávky:

Výše odměny činí od 1. ledna 2007 součin životního minima jednotlivce a koeficientu 1,00 za každé svěřené dítě, tj. 3126 Kč měsíčně za jedno dítě.

Na odměnu pěstouna ve zvláštních případech má nárok pěstoun, který pečuje alespoň o 3 svěřené děti nebo alespoň o jedno svěřené dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě vyžadující mimořádnou péči. Od 1. ledna 2007 činí odměna pěstouna ve zvláštních případech za kalendářní měsíc součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 5,50. Za každé další dítě v pěstounské péči se odměna pěstouna zvyšuje 0,50 životního minima jednotlivce za každé svěřené dítě a o 0,75 životního minima jednotlivce, jde-li o další dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě vyžadující mimořádnou péči.

Odměna pěstouna ve zvláštních případech náleží, jen jestliže pěstoun není po celý kalendářní měsíc výdělečně činný. Tato odměna se pro účely zdravotního

⁴⁴ Integrovaný portál MPSV [online].

pojištění, pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti posuzuje jako plat.⁴⁵

Počet dětí v pěstounské péči	Výše odměny pěstouna do 31.12.2006 v Kč měsíčně	Výše odměny pěstouna od 1.1.2007 v Kč měsíčně
1	2400	3126
2	4800	6252
3	15600	17193
4	17040	18756
1 dlouhodobě těžce zdravotně postižené	15600	17193

46

Doba poskytování:

Odměna pěstouna se poskytuje po dobu trvání pěstounské péče, popřípadě i po jejím skončení dosažením zletilosti dítěte, po dobu, kdy má dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

Změní-li se skutečnosti rozhodné pro nárok na dávku nebo její výši v období, na které byla přiznána, nárok na dávku a její výši se posoudí nově ke dni takové změny.

Dávka se vyplácí pěstounovi měsíčně (zpětně).

Promlčení, zánik nároku:

Nárok na dávku uplynutím času nezaniká, nárok na výplatu dávky zaniká uplynutím tří měsíců ode dne, za který dávka náleží.

Místo uplatnění nároku, plátce dávky:

Nárok se uplatňuje podáním žádosti na předepsaném tiskopisu u úřadu práce příslušného podle místa trvalého pobytu oprávněné osoby.

Dávku vyplácí příslušný úřad práce.

⁴⁵Integrovaný portál MPSV [online].

⁴⁶Tamtéž.

Orgán rozhodující ve sporu o dávku:

Odvolačím orgánem ve sporu o dávku je krajský úřad.

Připravované změny zákona platné od 1.1.2008

Beze změny.

2.8.3 PŘÍSPĚVEK PŘI PŘEVZETÍ DÍTĚTE

Právní úprava:

- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (§ 41, 43 a další ustanovení).
- Právní předpisy uvedené u přídatku na dítě.

Sociální událost, charakter dávky:

„Příspěvkem při převzetí dítěte stát přispívá pěstounovi na pořízení základního vybavení dítěte převzatého do péče z ústavního zařízení na výživu a ostatní základní potřeby.“⁴⁷

Peněžitá, nároková dávka poskytovaná bez závislosti na výši příjmu rodiny k zajištění potřebných věcí pro dítě při jeho převzetí do pěstounské péče.

Podmínky vzniku nároku:

Převzetí nezletilého nezaopatřeného dítěte:

- Do pěstounské péče na základě rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče.
- Do péče osobou, která má zájem stát se pěstounem a před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do péče jí bylo na základě rozhodnutí příslušného orgánu dočasně svěřeno do péče.⁴⁸

⁴⁷ KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 258

⁴⁸ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Oprávněná osoba a dítě mají trvalý pobyt na území ČR, k trvalému pobytu platí obdobně to, co je uvedeno u přídatku na dítě.

Písemný souhlas oprávněné osoby a společně posuzovaných osob se sdělováním údajů příslušnému úřadu o přihlášení se k trvalému pobytu na území ČR a dalších údajů, které tvoří náležitosti žádosti o dávku.

Výše dávky:

Příspěvek při převzetí dítěte od 1. ledna 2007 náleží ve výši 4,45 násobku životního minima dítěte.

Příspěvek při převzetí dítěte v Kč			
do 31.12.2006		od 1.1.2007	
Věk dítěte	Příspěvek	Věk dítěte	Příspěvek
do 6 let	7000	do 6 let	7120
6 - 10 let	7800	6-15 let	8722
10 - 15 let	9240		
15 - 26 let	10120	15 - 26 let	10013

49

Doba poskytování:

Dávka se poskytuje jednorázově, při převzetí dítěte do pěstounské péče.

Promlčení, zánik nároku:

Nárok na dávku zaniká, nebyl-li uplatněn ve lhůtě jednoho roku ode dne převzetí dítěte nebo ode dne právní moci rozhodnutí soudu o svěření dítěte do pěstounské péče.

Místo uplatnění nároku, plátce dávky:

Nárok se uplatňuje podáním žádosti na předepsaném tiskopisu u úřadu práce příslušného podle místa trvalého pobytu oprávněné osoby.

Dávku vyplácí příslušný úřad práce.

⁴⁹ Integrovaný portál MPSV [online].

Orgán rozhodující ve sporu o dávku:

Odvolačím orgánem ve sporu o dávku je krajský úřad.

Připravované změny zákona platné od 1.1.2008

Beze změny.

2.8.4 PŘÍSPĚVEK PŘI ZAKOUPENÍ MOTOROVÉHO VOZIDLA**Právní úprava:**

- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (§ 42, 43 a další ustanovení).
- Právní předpisy uvedené u přídatku na dítě.

Sociální událost, charakter dávky:

„Příspěvkem na zakoupení motorového vozidla stát přispívá pěstounovi na pořízení nebo celkovou opravu motorového vozidla.“⁵⁰

Peněžitá, nároková dávka poskytovaná bez závislosti na výši příjmu rodiny k zakoupení a používání osobního motorového vozidla při péči o větší počet dětí v pěstounské péči.

Podmínky vzniku nároku:

Pěstoun má v pěstounské péči alespoň čtyři děti.

Zakoupení nebo zajištění nezbytné celkové opravy osobního motorového vozidla, toto vozidlo není používáno pěstounem k výdělečné činnosti.

Používání motorového vozidla pro určené účely, po dobu nejméně 5 let ode dne poskytnutí dávky; pokud v uvedené době pěstoun toto motorové vozidlo prodá, daruje nebo začne používat pro výdělečnou činnost anebo přestane vykonávat pěstounskou péči z jiných než vážných zdravotních problémů, je

⁵⁰ KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 258

povinen vrátit poměrnou část dávky odpovídající době z období pěti let, v níž vozidlo pro určený účel nepoužíval.⁵¹

Písemný souhlas oprávněné osoby a společně posuzovaných osob se sdělováním údajů příslušnému úřadu o přihlášení se k trvalému pobytu na území ČR a dalších údajů, které tvoří náležitosti žádosti o dávku.

Výše dávky:

Výše příspěvku činí 70% pořizovací ceny osobního motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy, nejvýše však 100000 Kč.

Doba poskytování:

Příspěvek se poskytuje jednorázově, vyplácí se nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícím po měsíci, ve kterém dávka byla přiznána.

Promlčení, zánik nároku:

Nárok na dávku zaniká, nebyl-li uplatněn ve lhůtě tří měsíců ode dne zakoupení motorového vozidla nebo ode dne zaplacení oprav motorového vozidla.

Místo uplatnění nároku, plátce dávky:

Nárok se uplatňuje podáním žádosti na předepsaném tiskopisu u úřadu práce příslušného podle místa trvalého pobytu oprávněné osoby.

Dávku vyplácí příslušný úřad práce.

Orgán rozhodující ve sporu o dávku:

Odvolacím orgánem ve sporu o dávku je krajský úřad.

Připravované změny zákona platné od 1.1.2008

Beze změny.

⁵¹ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

3 RODINA

Každý z nás chápe rodinu jako věc samozřejmou. Snad je to dáno tím, že jsme se téměř každý do nějaké rodiny narodili, naše rodina byla tím prvním, s čím jsme se seznámili a díky níž jsme začali poznávat tento svět. Naše rodina pro nás zpočátku byla takový malý vesmír. Je tedy pochopitelné, že nás mnohdy ani nenapadne, že bychom svou rodinu neměli nebo o ni přišli.

Až když je naše rodina v ohrožení či z mnoha důvodů dojde k jejímu rozkladu, teprve tehdy si uvědomíme, že mít rodinu je vlastně obrovské štěstí. Přitom důležitost rodiny pro zdravý vývoj a spokojenost každého jedince je naprosto elementární. Přesto nemá každý to štěstí vyrůstat v úplně a harmonické rodině.

I proto je dle Krebse nutno rodinu chránit: *„Rodina jako nejstarší a základní sociální jednotka společnosti, je ve většině států předmětem zvláštní podpory prostřednictvím opatření rodinné politiky, která je nedílnou součástí sociální politiky státu. Tato podpora se obvykle realizuje právními, ekonomickými a sociálními opatřeními.“*⁵²

3.1 DEFINICE RODINY

Definicí rodiny lze v odborné literatuře dohledat nepřeberně. Jako nejzákladnější se mi jeví definice dle Matouška: *„V užším, tradičním pojetí skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (sňatek, adopce).“*⁵³ Tato definice však zejména v současné době nepostihuje vše, co si pod pojmem rodina představujeme. *„V širším pojetí, jež se začíná rozšiřovat v USA a v některých státech EU, se za rodinu začíná považovat i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti.“*⁵⁴

Z toho vyplývá, že různí lidé mohou svou rodinu definovat různě. Tato odlišnost nemusí záviset pouze na odlišné rodinné konstelaci, ale i v odlišném chápání toho, co můžeme za rodinu považovat. Rodina jako taková, je navíc

⁵² KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 344

⁵³ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 187

⁵⁴ Tamtéž, s. 187

fenomémem dynamickým a proměnlivým, někteří její členové v průběhu času odcházejí, jiní přicházejí. Rodina se tedy může rozrůstat nebo naopak zmenšovat. Definici té vlastní rodiny si tedy každý nosí především sám v sobě.

3.2 PROMĚNY RODINY

Rodina se, stejně jako vše kolem nás, mění a vyvíjí. Společnost prošla obrovskými změnami a tento fakt se musel podepsat i na institutu rodiny. Rodina, jakou jsme znali ještě například na začátku minulého století, nám dnes již připadá archaická.

Neúplné rodiny existovaly v průběhu celé historie, s postupem času však docházelo k proměnám ve způsobu jejich vzniku. I v minulosti tvořily významný podíl v rámci rodinných domácností, vznikaly však především v důsledku úmrtí jednoho z rodičů a menší pravděpodobnosti opětovného sňatku ovdovělých. Výjimkou nebyly ani nemanželské děti svobodných matek. Oproti minulosti tedy došlo ke strukturálním změnám - dnes v rámci neúplných rodin převažují domácnosti rozvedených, odděleně žijících vdaných a ženatých a také domácnosti svobodných matek, které však své mateřství vědomě plánovaly.⁵⁵

K nejvýznamnějším změnám došlo s příchodem vědecko-technické revoluce. *„Novověká industrializace přenesla pracovní místo z rodiny do továrny a soustředila obyvatele do měst. Zavedení povinné školní docházky odvedlo děti na větší část dne z rodin. Na přelomu 19. a 20. století začaly pracovat v průmyslu ženy, někde i děti. Tím se stala domácí práce pro ženu přítěží, neměla totiž na trhu práce žádnou hodnotu, izolovala ženu od společenského dění a bránila jí v přirozeném spojení s přírodními ději, které žena měla na venkovské usedlosti.“*⁵⁶ Moderní doba s sebou rovněž přinesla větší mobilitu rodin. Stěhování se za prací zničilo tradiční rodové vazby na určité území.

Změny se však nevyhnuly ani tradiční mužské roli. S tím, jak se ženy stále více uplatňovaly na trhu práce, docházelo ke stírání společenských rozdílů mezi

⁵⁵ ŠŤASTNÁ, A. *Neúplné rodiny a rozvody manželství s dětmi*, s. 1

⁵⁶ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 23

mužem a ženou. To s sebou přineslo i nový druh napětí do rodinného života. „Muž přestal být jediným živitelem rodiny. Rodina ztratila pevný společenský statut daný povoláním svého přednosty. Prestiž muže v rodině začala klesat.“⁵⁷

Rovněž došlo k rozštěpení rolí členů rodiny na sféru rodinnou a pracovní či společenskou. Naplňovat požadavky kladené na jednotlivé společenské role se stávalo stále složitějším, zvláště pokud byly tyto role ve vzájemném konfliktu. Tento problém zasáhl spíše ženy. Konflikt mezi rolí matky a rolí živitelky je asi nejtypičtějším příkladem, o to více, že je pro ženu aktuální i v dnešní době.

„Dalším podstatným impulsem k proměně rodin bylo akceptování liberálnějšího rozvodového zákonodárství, především od dvacátých let minulého století, kdy docházelo ke snižování počtu dětí v rodinách, a to nejdříve ve vyšších a středních příjmových vrstvách, později u městské populace a nakonec i na venkově.“⁵⁸

Tolerance současné české společnosti k fenoménu rozvodu je poměrně vysoká. Tento jev přestal být společenským tabu, ale i přesto názory na rozvodovost nevyznívají jednoznačně. Česká společnost se podle sociologických výzkumů vyznačuje určitou schizofrenií v názorech na tento zánik manželství. Na jedné straně je rozvod obecně hodnocen jako špatná věc, na druhé straně je považován za správné řešení manželských neshod, a to i v případě, kdy jsou v rodině děti.⁵⁹

3.3 RODINA DNES

Dnešní model rodiny ze od toho z minulého století v mnohém liší. Rodina přišla o některé své kompetence. Stát a jeho instituce do rodiny stále více zasahuje. „Svou výchovnou funkci si rodina podržela jen vůči nejmenším dětem. V ní se zdá nezastupitelná.“⁶⁰ Některé funkce rodiny tedy postupně pozbyly svého významu, jiné nabyly na důležitosti. „Nová doba posílila význam rodiny jako útočiště před veřejným světem.“⁶¹ Rodina také dále zůstává místem předávání

⁵⁷ Tamtéž, s. 23

⁵⁸ KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 345

⁵⁹ PALONCYOVÁ, J. *Změny české rodiny: mladá generace a demografický vývoj*, s. 12

⁶⁰ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 23

⁶¹ Tamtéž, s. 23

kulturních hodnot a především vzdělání (i když pouze nepřímo – volbou školy). Jak tedy vypadá typická rodina dnes? A kam směřuje její další vývoj? Dle Matouška se pro rodinu v současné industriální společnosti stále výrazněji prosazují následující trendy:

- Tendence odkládat sňatky a rození dětí na dobu co nejpozdější.
- Tendence ve větší míře zakládat rodinu neformálně, bez legálního sňatku. (Tato nesezdaná soužití jsou spokojenější než sezdané páry, ale v čase méně stabilní. Proto některé vyspělé státy upravují legislativu tak, aby chránila zájem dětí narozených nesezdaným partnerům.)
- Zvyšování rozvodovosti.
- Pokles ochoty lidí po rozvodu vstupovat do dalšího svazku a mít další děti.
- Tendence omezovat počet dětí v rodině, případně, nemít děti vůbec.
- Prodlužování doby, po kterou děti a rodiče žijí spolu.⁶²

V souvislosti s velkým množstvím změn, kterými instituce rodiny v posledních několika desetiletích prošla a v budoucnu bude nepochybně dále procházet, hovoří někteří autoři o krizi rodiny. Často je poukazováno na nebezpečí, které hrozí soudržnosti a funkci rodiny. Toto nebezpečí totiž vzniká uvnitř rodin a vyplývá z rozdílných aspirací jejich jednotlivých příslušníků v prostředí plném velkých změn (ať už se jedná o změny spojené s urbanizací, zlepšováním bydlení nebo zvyšováním životní úrovně a s tím souvisejícím nárůstem požadavků a nároků jedinců).⁶³

Nic z toho však nemusí znamenat, že bychom se na budoucnost rodiny nemohli dívat optimisticky. I přes veškeré změny k nimž v průběhu času došlo, nemění se nic na existenci hodnot, které jsou trvalé a neměnné. Jde o lidskou potřebu komunikovat, sdílet a pečovat o někoho. Náš život bez okruhu nám blízkých lidí by nebyl šťastný. A právě toto vše nám rodina poskytuje.

⁶² MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 24

⁶³ ŠŤASTNÁ, A. *Mění se struktura rodin a závislé děti*, s. 1

4 NEÚPLNÁ RODINA

Pojmem neúplná rodina rozumíme rodinu takovou, kde došlo k absenci jednoho z rodičů. Důvodů této absence může být hned několik. „*Termín „neúplná rodina“ zahrnuje svobodné matky, vdovy i rozvedené ženy s dětmi, „biologické rodiny nezahrnující manželský pár“ i „rodiny v čele s ženou bez partnera“.*⁶⁴

Počet neúplných rodin se zvyšuje. Česká společnost tolerantně přijímá neúplné rodiny s nezaopatřenými dětmi s vědomím, že jejich situace je po hmotné stránce i v otázkách výchovy dětí náročnější a zranitelnější než v úplné rodině. Neúplná rodina vzniká rozvodem, kdy lze dosáhnout působení na děti oběma rodiči, rozhodnutím ženy přivést na svět dítě bez uvedení otce nebo úmrtím jednoho z rodičů, kdy je rodič a dítě zajištěno pozůstalostními důchody. V naprosté většině případů jsou živiteli takovýchto neúplných rodin ženy, potažmo matky. I s ohledem na vyšší míru nezaměstnanosti žen-samoživitelek čelí právě tyto neúplné rodiny ve zvýšené míře riziku chudoby a sociálnímu vyloučení.

Takováto rodina je potenciálně ohrožena tím, že nebude schopna plně, či jen částečně, plnit všechny funkce rodiny tak, jak je tomu u rodin úplných. Její fungování může být ohroženo ve všech svých sférách, nebo pouze v některých. Jedná se především o tyto problémové oblasti:

- **Funkce ekonomická** – v neúplných rodinách musí osamělý rodič hospodařit pouze s jedním platem. Možnost dosahovat vyšších výdělků je navíc ztížena tím, že tento rodič musí zabezpečit řádnou péči o dítě, zvláště v jeho mladším věku, kdy čerpá mateřskou či rodičovskou dovolenou. Ale i později péče o dítě vyžaduje mnoho času, například při čerpání pracovního volna při ošetřování nemocného dítěte. To může být na překážku v získání či udržení dobře finančně ohodnoceného zaměstnání.

⁶⁴ DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*, s. 38

„Materiální problémy mají častěji osamocení rodiče v případě nízkého sociálního statusu, a to nejen z důvodu nižších příjmů, ale častěji také kvůli většímu počtu dětí a méně odpovědnému životnímu stylu.“⁶⁵

- **Funkce výchovná** – zde dochází k problémům především z důvodu nedostatku času se dítěti plně věnovat, rozvíjet jeho zájmy a koníčky, naslouchat mu, mít přehled o jeho volnočasových aktivitách a tím i zabránit případné adaptaci dítěte na patologické vzorce chování. Protipólem nedostatečné výchovy může být naopak přehnaná fixace osamělého rodiče na dítě. Dochází k přehnané úzkostlivosti rodiče, projevující se neadekvátním ochranitelstvím dítěte, jež má za následek jeho pozdější nesamostatnost a sníženou schopnost adaptace na různé životní problémy.
- **Funkce sociální** – rizikem při socializaci dítěte, jež je nesmírně důležitá kvůli jeho pozdějšímu bezproblémovému fungování ve společnosti, je absence obou rodičovských vzorů. Je lhostejno, zda se jedná o vzor mužský či ženský. V těchto případech je potřeba nahradit chybějícího rodiče jinou osobou z rodiny či blízkých přátel aby dítě mohlo od tohoto vzoru přebírat i vzorce chování typické pro druhé pohlaví.

Být osamělým rodičem tedy klade na rodiče zvýšené nároky jak ekonomické, tak i výchovné a sociální. Finanční zatížení velké části neúplných rodin je vysoké a děti v těchto rodinách zažívají působení méně stabilního rodinného prostředí, ve kterém mohou být více ohroženy patologickými jevy apodobně.

4.1 SVOBODNÉ MATKY

Svobodnou matkou se může žena stát z mnoha důvodů. Mnohdy jsou to okolnosti, které ona sama nemůže ovlivnit, jindy si tento způsob života sama vědomě volí. Otec dítěte je buďto znám a má vůči svému dítěti vyživovací povinnost, nebo není v rodném listu vůbec uveden. Osobně se ve své praxi setkávám s prázdnou kolonkou otce na rodném listu dítěte stále častěji. Přitom

⁶⁵ MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*, s. 45

ještě poměrně nedávno by absence otce v rodném listu byla pro ženu marginalizací, nebo přinejmenším situací společensky nepřijatelnou. Toto souvisí se změnami postojů vůči svobodným matkám v poslední době. Sňatky, jež vznikaly v minulosti pouze z důvodu těhotenství ženy a jež byly kromě ekonomického aspektu postaveny na nutnosti společenského konsensu, již dnes nejsou nutností. „*Tento vývoj může být zčásti vysvětlen nižším společenským tlakem na uzavření manželství v případě těhotenství. Svobodné mladé ženy tak mohou častěji porodit dítě, aniž by uzavřely sňatek, ať již z důvodů bytových, sociálních (zvýhodnění samoživitelek v systému sociálního zabezpečení), partnerských (nestabilita rodičovského páru) apod.*“⁶⁶

Přesto však i dnes platí, že ženy které se rozhodnou žít samy s dítětem, tímto rozhodnutím volí i život na nižší ekonomické úrovni.

Z tohoto hlediska není příliš podstatné, zda-li je otec dítěte znám a má vůči nezletilému dítěti vyživovací povinnost, či není uveden vůbec. Částky výživného stanovené soudně často nemohou kompenzovat ekonomickou situaci rodiny, v jaké by se tato rodina nacházela v případě společného soužití obou rodičů. Navíc v praxi často dochází k situacím, kdy otec výživné hradit nemůže, či ho nehradí záměrně. Pro svobodnou matku je pak velice obtížné donutit otce dítěte, aby této své povinnosti dostál, a to i v případě, kdy se rozhodne situaci řešit soudní cestou. Prokázat, že otec neplatí výživné záměrně je velice komplikované a domnívám se, že v této oblasti má právní úprava velké nedostatky. Přitom dle Matouška má tato situace podstatný vliv na celkový vývoj dítěte: „*Příjem rodiny přímo ovlivňuje kvalitu zabezpečování každodenních potřeb (strava, bydlení zdravotní péče, vzdělávání aj.). Nevýhodná ekonomická situace rodin omezuje možnosti jejich dětí pro realizaci mimoškolního duševního, kulturního a sportovního rozvoje. Častým problémem je nedobytnost výživného, která ohrožuje uspokojování základních existenčních potřeb plných dnů. Ty se ocitají v kritických poměrech, protože soudní řízení se vleče řadu měsíců až let.*“⁶⁷

⁶⁶ PALONCYOVÁ, J. *Domácnosti a rodiny podle výsledků sčítání lidu, domů a bytů*, s. 53

⁶⁷ MATOUŠEK, O. et al. *Sociální práce v praxi*, s. 45

Tzv. nedobytnost výživného zůstává i nadále jedním z hlavních problémů, se kterými se musí svobodná matka potýkat. Vedle celkového snížení ekonomicko-sociální úrovně, však s sebou život bez partnera přináší i další úskalí. Je jím např. absence mužského vzoru v rodině, což může mít špatný vliv na další vývoj dítěte. Tuto absenci lze částečně kompenzovat přítomností jiných mužů v domácnosti, např. dědečkem či strýcem, ale jde vždy o kompenzaci pouze částečnou.

4.2 ROZVEDENÁ MANŽELSTVÍ

Jedním z nejčastějších důvodů vzniku neúplných rodin jsou rozvody. Mluvíme-li o rozvodu, jedná se o právní akt, jímž se ruší předchozí manželská smlouva. Jedním z mnoha faktorů ovlivňujících počet rozvedených manželství, je již pouhý fakt, že rozvod je dnes záležitostí poměrně snadnou. Je třeba si uvědomit, že ne vždy možnost dobrovolně ukončit manželství vůbec existovala. Křesťanství chránilo nedotknutelnost manželského svazku projevem Boží vůle striktním požadavkem, aby člověk nerozlučoval co Bůh spojil. Samotný akt rozvodu samozřejmě prošel svým postupným historickým vývojem, díky němuž je rozvod manželství stále jednodušším aktem. „*Při vysoké pravděpodobnosti a snadnosti rozvodu ale také přestává být manželství jistotou a ztrácí se důvod k jeho uzavření.*“⁶⁸

Četnost rozvedených manželství i díky tomu stoupá. V současné době je v České republice obdobná jako ve většině západoevropských zemí. Roční počty rozvodů i intenzita rozvodovosti jsou v České republice vysoké. Na počátku 90. let se rostoucí trend počtu rozvodů přechodně otočil, v období 1993-1996 se však rozvádělo každý rok opět více manželství. V roce 1999 došlo k významnému snížení počtu rozvodů vzhledem k procedurálním změnám obsaženým v novém zákoně o rodině. V dalších letech se však počty rozvodů opět zvyšovaly. V roce 2002 tak bylo rozvedeno přibližně 32 tisíc manželství. Intenzita rozvodovosti

⁶⁸ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*, s. 180

měřená úhrnnou rozvodovostí se v 90. letech s výjimkou let 1991, 1992 a 1999 také zvyšovala, podle údajů z roku 2002 by se rozvedlo 45 % manželství (ČSÚ).⁶⁹

Jedním z faktorů, jež ovlivňuje rozvodovost je i neustálá přítomnost společenských změn. Prakticky na každou generaci jsou kladeny úplně odlišné nároky na výkon svých manželských a rodičovských rolí. Co ještě platilo pro generaci našich rodičů už nemusí platit pro generaci naši. Rodina je také mnohem méně pevně zakotvena – často měníme zaměstnání, častěji se stěhujeme. *„Tyto změny jsou motivovány větším prospěchem. O manželství a rodině pak člověk může uvažovat stejně – jako o dočasné smlouvě.“*⁷⁰

To vše vytváří v rodině napětí, jež se musí někde projevit. Tímto napětím trpí vždy všichni členové rodiny, ačkoliv se mnohdy rodiče mylně domnívají, že děti rozkol jejich manželství příliš nevnímají. Opak je většinou pravdou, děti jsou na jakékoliv napětí mezi rodiči velmi vnímavé.

Dojde-li jeden z partnerů k závěru, že se chce rozvést, není to většinou rozhodnutí okamžiku, ale předchází mu různě dlouhé období manželské krize. Samotný rozvod je pak zážitkem asi nejvíce traumatizujícím. Obě strany se cítí být ohroženy, proto vůči sobě jednájí nepřátelsky, ubližují si a pomlouvají se. Jen málokterý pár dokáže projít rozvodovým řízením se ctí a jednat vůči svému partnerovi poctivě. *„Krise manželství a jeho zánik spolu přináší nové definice rolí všech zúčastněných aktérů. V průběhu rozvodu je třeba oddělit manželské a rodičovské vztahy, neboť po rozvodu sice zaniká manželství, nikoliv však rodičovství. Mění se především sféra intimity mezi rodinnými členy a rovněž se mění vymezení kompetencí, a to především rodičovských.“*⁷¹

Dalším negativním vlivem rozvodu, který působí zvláště na dítě, je situace, kdy jeden rodič očerňuje svého partnera v očích dítěte s cílem narušit jejich vztah a zajistit si jeho přízeň. Takový rodič často zapomíná, že jeho bývalý partner zůstává i nadále rodičem dítěte a tím, že ho záměrně pomlouvá způsobuje trauma především dítěti samotnému.

⁶⁹ PALONCYOVÁ, J. *Domácnosti a rodiny podle výsledků sčítání lidu, domů a bytů*, s. 52

⁷⁰ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 107

⁷¹ PALONCYOVÁ, J. *Rodinné chování mladé generace*, s. 25

Sociální práce, jež by se zabývala právě mírnějším rozvodových a porozvodových traumat je u nás teprve v začátcích. „*Porozvodová pomoc by se měla vždy zabývat dětmi. Psychické reakce dětí na rozvod bývají často skryté, ale ne méně vážné než u dospělých.*“⁷² Rodiče by neměli tyto signály přehlížet v domnění, že řešit tyto problémy s dětmi jejich věku nepřísluší.

Pouze dítě, ke kterému se chovají rodiče „fair“ a je mu situace mezi rodiči dostatečně vysvětlena, má šanci se s rozvodem postupně vyrovnat.

Rozvod pochopitelně negativně ovlivňuje i ekonomickou situaci rodiny samoživitelky. Zvláště v případě, kdy se žena po rozvodu znovu nevdá či nežije v neformálním svazku s jiným mužem. Nejde jen o to, že tato žena musí hospodařit pouze s jedním příjmem, ale často musí řešit složitou bytovou situaci, kdy je nucena se z původního bytu odstěhovat a hledat bydlení nové. Rozvod tedy většinu žen ochuzuje. Například změna manželského statusu přináší osamělým ženám i snížení statusu bydlení, který je sám osobě znakem životní úrovně.⁷³

Z výzkumů Paloncyové, jež se zaměřily na bytovou situaci neúplných rodin vyplývá, že: „*Neúplné rodiny s více závislými dětmi většinou v čele s matkou zůstávají podle soudní praxe velice často v původním bytě, a proto je podíl společného bydlení u těchto rodin nižší než u rodin s jedním dítětem. U rodin s jedním dítětem se často jedná o mladé svobodné matky zůstávající např. v domácnosti rodičů.*“⁷⁴

Rozvedené matky se tedy často obracejí o pomoc v tíživé bytové situaci na své rodiče. Podmínky takového společného soužití v domácnosti rodičů matky dětí však často neodpovídají požadavkům na dostatečný prostor i zázemí pro výchovu dítěte. Může zde docházet k napětí a je často stresující pro obě zúčastněné strany. „*Ve vícerodinné domácnosti vznikají problémy s vymezením teritoria a s ochranou soukromí nové rodiny, s určením kompetencí a autority při výchově dítěte.*“⁷⁵

⁷² DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*, s. 110

⁷³ Tamtéž, s. 115

⁷⁴ PALONCYOVÁ, J. *Domácnosti a rodiny podle výsledků sčítání lidu, domů a bytů*, s. 54

⁷⁵ MATOUŠEK, O. et al. *Sociální práce v praxi*, s. 47

Někdy je však společné bydlení s rodiči pro samoživitelku jediným řešením. Nízké dávky sociální pomoci jsou doplňovány i s využitím sociálního kapitálu, tj. pomocí rodiny, přátel, soužití s druhem. Opět zejména samoživitelky hledají často útočiště u rodičů a podotýkají, že bez jejich pomoci by vůbec nemohly přežít, někdy ale tuto pomoc vnímají jako závislost na rodičích či příbuzných.⁷⁶

4.3 VDOVY

Stát se matkou samoživitelkou nemusí vždy záležet na jejím vlastním rozhodnutí. Mnohdy do rodiny nečekaně zasáhne smrt jednoho z partnerů. Pokud zcela pomineme obrovské trauma, jež nastává po odchodu jednoho rodiče, které postihuje jak pozůstalého partnera, tak osiřelé dítě, ovlivňuje smrt rodiče především ekonomickou situaci rodiny. Rodina se náhle musí vyrovnat s nelehkou finanční situací absence jednoho příjmu v rodině. Jedná-li se o úmrtí otce dětí, který bývá zpravidla hlavním živitelem rodiny, je to pro rodinu ztráta o to větší. „*Vdovský důchod by měl vdově kompenzovat její celkově nižší příjmy v důsledku její nové životní situace.*“⁷⁷

Vdovský, vdovecký a sirotčí důchod patří mezi dávky důchodového pojištění a jsou upraveny zákonem č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění, v platném znění. Jsou vypláceny Českou správou sociálního zabezpečení.

„*Vdova (vdovec) má nárok na vdovský (vdovecký) důchod po manželovi (manželce), který(á) byl(a) poživitelem důchodu nebo ke dni smrti splnil(a) podmínku potřebné doby pojištění pro vznik nároku na plný invalidní nebo starobní důchod.*“⁷⁸ Sirotčí důchod náleží pouze nezaopatřenému dítěti, zemřel-li jeho rodič (popř. osvojitel), nebo osoba, která dítě převzala do péče nahrazující péči rodičů a dítě na ní bylo v době její smrti převážně odkázáno výživou, kterou mu ze závažných příčin nemohli zajistit vlastní rodiče.⁷⁹

⁷⁶ SIROVÁTKA, T. *Česká sociální politika na prahu 21. století : efektivnost, selhávání, legitimita*, s. 91

⁷⁷ KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 211

⁷⁸ Česká správa sociálního zabezpečení. [online].

⁷⁹ Tamtéž.

Ale ani tyto dávky vyplácené z titulu úmrtí jednoho z rodičů nemůžou plně kompenzovat sníženou životní úroveň takto postižené rodiny. Zvláště ovdovělé ženy samoživitelky se obrací na institut státní sociální podpory, jako na další nástroj sociální politiky státu, s žádostí o dávky SSP. Pro účely státní sociální podpory jsou výše uvedené důchodové dávky považovány za příjem žadatele a jsou tedy zohledněny při výpočtu výše dávek. Pouze v dávce Sociální příplatek je ovdovělý rodič považován za „tzv. osamělého rodiče“ a tato skutečnost je při výpočtu výše dávky zohledněna.

5. MATKY SAMOŽIVITELKY A STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA

Jak již bylo výše řečeno, fenomén tzv. matek samoživitelek s sebou téměř vždy přináší pokles příjmů a tím i ekonomické situace neúplné rodiny. Samoživitelky se tedy již tradičně stávají žadatelkami o dávky státní sociální podpory. Spektrum dávek jež mohou žádat je již popsán v první části mé práce. Pojďme se tedy zaměřit na specifika této skupiny žadatelů.

Dávky státní sociální podpory pamatují na matky samoživitelky spíše nepřímo. Neexistuje žádná dávka určená přímo jim. Jedná se spíše o systém různých zvýhodnění, jež mají za úkol fakt neúplné rodiny ve výpočtu dávky zohlednit. Jedním ze zvýhodňujících faktorů je už pouhý fakt, že některé dávky státní sociální podpory jsou testované na příjem, to znamená, že jejich výše je odvislá od příjmu rodiny. Je-li tedy v okruhu společně posuzovaných osob pouze jedna osoba prokazující příjem, můžeme předpokládat, že výše dávky bude vyšší, než by tomu bylo v případě úplné rodiny s dvěma příjmy.

Dalším opatřením, jež má zvýhodnit matky samoživitelky je její zohlednění v dávce Sociální příplatek. Je-li žadatelka této dávky posuzována při výpočtu její výše za tzv. osamělého rodiče, je částka životního minima rodiny násobena koeficientem 1,17. Ale ani v tomto případě není navýšení dávky nijak výrazné. Oproti tomu dávky jež na příjem testované nejsou, např. Porodné či Rodičovský příspěvek, fakt osamělosti žadatelky nijak nezohledňují.

V systému státní sociální podpory se tedy na matky samoživitelky pamatuje, avšak těmto matkám nezbývá než využít i další ze služeb sociální pomoci. V praxi totiž často dojde k situacím, které ukáží na nedostatky, jež systém dávek SSP má. *„Systém státní sociální podpory, jenž má být svými adresnými dávkami významnou prevencí před chudobou, reaguje na pokles příjmu a situace potřeby se zpožděním (přídavek na dítě je poskytován podle příjmu předchozího roku, další dávky podle předchozího čtvrtletí), a tedy často neadekvátně akutní potřebě, a tak dávky sociální pomoci se jeví jistější alternativou.“*⁸⁰ Ženy (typicky „samoživitelky“) s malými dětmi pobírající rodičovský příspěvek či nezaměstnané ženy volí dávky sociální pomoci jako lepší životní perspektivu v situaci nestabilního partnerského vztahu, špatných vyhlídek na stabilní a dobrý výdělek či v situaci kdy se potřebují věnovat výchově dětí nebo domácnosti.⁸¹

5.1 SAMOŽIVITELKY POUZE NA PAPIŘE?

I přes výše uvedené se ve své praxi setkávám s matkami, které ve skutečnosti samoživitelkami nejsou, avšak se za ně pouze vydávají. Mnohdy pro účely dávek SSP uvádějí, že s otcem dítěte nežijí ve společné domácnosti a nehradí společně náklady s tím spojené. Toto dokonce dokládají stanovením výživovací povinnosti otce a to jak dohodou o výživném tak rozsudkem soudu. Jako příjem rozhodný pro výpočet výše dávky tedy dokládají pouze svůj příjem a výživné, které si pouze fiktivně stanovili s otcem dítěte. Často pak uvádějí, že otec výživné na dítě nehradí, což je ještě výhodnější. Prokázat takové samoživitelce, že s otcem svých dětí žije a on přispívá na chod domácnosti je takřka nemožné.

Státní sociální podpora navíc nemůže využívat tzv. šetření v rodině, jež by mohlo tuto skutečnost prokázat. Avšak ze zkušeností sociálních pracovníků odborů sociální péče, jež tento prostředek kontroly používají, víme, že i v případě, kdy je otec dětí sociální pracovníci přistižen přímo v domácnosti samoživitelky, se tato

⁸⁰ SIROVÁTKA, T. *Česká sociální politika na prahu 21. století : efektivnost, selhávání, legitimita*, s. 91

⁸¹ Tamtéž, s. 91

hájí, že jde pouze o náhodnou návštěvu. Prokázat, že se v domácnosti ženy zdržuje trvale a hradí společné náklady je pak velmi složité. Mezi žadatelkami o dávky státní sociální podpory je tedy i určité procento matek, které ve skutečnosti samoživitelkami nejsou. Z toho vyplývá, že ačkoli zvýhodnění samoživitelek v systému sociální podpory není nijak zásadní, přesto stojí mnoha žadatelkám za podvod.

5.2 NAMÍSTO MOTIVACE ZÁVISLOST?

„Nejvýznamnější podporu mají obvykle rodiny, v nichž jsou přítomné ekonomicky závislé děti a v nichž by měli rodiče (resp. dospělé osoby) být nositeli biologické, ekonomické, výchovné a sociální funkce rodiny, které jsou důležité nejen pro biologickou stabilitu populace, ale i pro reprodukci člověka jako biologické, ale i společenské bytosti.“⁸²

Účinnost a efektivnost současného konceptu dávek státní sociální podpory je dlouhodobě námětem rozsáhlých diskuzí. Zdá se, že najít rovnováhu mezi účinnou pomocí potřebným na straně jedné a motivací jednotlivce k převzetí zodpovědnosti za svou sociální situaci na straně druhé, není jednoduché.

Osobně spatřuji na současné právní úpravě mnohé nedostatky, jež v konečném důsledku vedou spíše k pasivitě žadatele a jeho závislosti na pomoci státu.

Faktorů, jež by měly klienta motivovat k aktivitě a ke snaze pomoci si svým vlastním přičiněním není mnoho, nebo se v praxi míjejí účinkem. *„Rostoucí závislost některých kategorií lidí na dávkách sociální pomoci má primární příčiny mimo systém sociální ochrany: spočívající hlavně v růstu dlouhodobé nezaměstnanosti a v procesech marginalizace na pracovním trhu.“⁸³*

Má ale rovněž příčiny, jež vyplývají z komplexních účinků systému sociální ochrany a sociálních intervencí, které se zaměřují na chudobou ohrožené kategorie klientů. V kontextu sociální reformy v postkomunistických zemích je přítom

⁸² KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 344

⁸³ SIROVÁTKA, T. *Česká sociální politika na prahu 21. století : efektivnost, selhávání, legitimita*, s. 83

otázka po účincích záchranné sociální sítě a příjmově testovaných dávek obecně obzvláště důležitá, neboť vytváření sociální závislosti stojí v protikladu k záměrům sociální transformace, k nimž patří mimo jiné i posilování individuální odpovědnosti a principu subsidiarity.⁸⁴

Ve své praxi se, bohužel často, setkávám s žadateli, jež pomoc státu berou jako naprostou samozřejmost a povinnost, s lidmi, jež plně rezignovali na své vlastní úsilí a kteří jen spoléhají na pohodlnou, ale zrádnou past závislosti na dávkách, jež jsou jim měsíc co měsíc vypláceny. „Tady jsem, tak se o mne, státě, postarej!“ je bohužel heslem mnoha z nich. Klima, ve kterém se plození potomků stává výhodným z důvodů vyšších dávek a ve kterém vznikají početné rodiny o které se však rodiče nejsou schopni sami postarat a spoléhají na štědré sociální dávky, vidím jako poněkud pokřivené.

„Dalším faktorem ovlivňujícím rostoucí závislost na sociálních dávkách je změna vzorců rodinného života, vyplývající z oslabené funkčnosti a nestability rodin, jež se projevuje růstem rozvodovosti a zvyšováním počtu dětí narozených mimo manželství. V důsledku toho dochází k relativnímu nárůstu počtu neúplných rodin s dětmi, kterých bylo v roce 1996 podle zjištění Mikrocensu v ČR přes 257 tisíc, tedy přes 6 procent z celkového počtu domácností, ovšem 17,5 procent z celkového počtu domácností s dětmi, což je více než v Itálii, Německu a Francii, a blíží se údajům uváděným za Dánsko, Švédsko a Velkou Británii (Georgie a Tailor Gooby, 1996: 12). Ochranná funkce rodiny v případě ohrožení chudobou a sociálním vyloučením tak v řadě případů selhává.“⁸⁵

⁸⁴ SIROVÁTKA, T. Česká sociální politika na prahu 21. století : efektivnost, selhávání, legitimita, s. 83

⁸⁵ Tamtéž, s. 85

ZÁVĚR

Současné společenské klima a značně uvolněný náhled mladé generace na rodinu nasvědčuje spíše tomu, že matek samoživitelek bude v budoucnu přibývat. Společenské zvyklosti už současné ženy nenutí uzavírat sňatek pouze z důvodů sociálně-ekonomických. Okolí už naštěstí na ženy samoživitelky nehledí skrz prsty a neodsuzuje je tak, jak tomu bylo ještě například v generaci našich rodičů. Být matkou samoživitelkou již není nic neobvyklého.

Ženy se také, více než kdy dříve, zaměřují na budování své kariéry, což s sebou přináší jejich větší finanční samostatnost. O své dítě se často dokáží finančně postarat samy, bez partnera. Nutno však podotknout, že tyto ženy se většinou žadatelkami o dávky státní sociální podpory nestávají.

Ve své praxi se spíše setkávám s matkami, pro které výchova dítěte bez partnera nebyla záležitostí volby. Častěji se jedná o mladé matky, které v době početí potomka nebyly zralé založit rodinu s perspektivním partnerem. Mnohdy jsou to ženy, které byly partnerem opuštěny právě z důvodu těhotenství. Může jít i o ženy rozvedené. Ani tato skupina žen se zřejmě nebude zmenšovat; o opaku svědčí stále se zvyšující počty rozvedených manželství v ČR. Dále se jedná o ženy ovdovělé, které svou situaci nemohly ovlivnit. Všechny tyto ženy jsou ohroženy snížením své sociálně-ekonomické úrovně. Omezené finanční prostředky, se kterými musí financovat chod rodiny a potřeby jejích členů, posunují tuto rodinu směrem k okraji společenského spektra. Samoživitelka není schopna plnohodnotně uspokojovat všechny potřeby rodiny a její členové tím trpí.

Aby k těmto jevům nedocházelo, snaží se stát pomocí různých instrumentů těmto neúplným rodinám pomoci. Jedním z těchto instrumentů jsou i dávky státní sociální podpory. Navýšením sociálních dávek matkám samoživitelkám se snaží o kompenzaci jejich složité životní situace. Jak již se zmiňuji ve své práci, dochází k těmto kompenzacím nepřímo, zvýhodněním samoživitelek při výpočtu některých dávek. Samostatná dávka pro matky samoživitelky neexistuje. Její opodstatněnost vzhledem k možnosti jejího zneužívání ze strany žadatelek (jak k tomu dochází u jiných dávek) je přinejmenším diskutabilní.

V první části své bakalářské práce jsem se pokusil přehledně popsat systém dávek státní sociální podpory, podmínky vzniku jejich nároku a případné zvýhodnění pro skupinu matek samoživitelek. Doufám, že jsem tak poskytl ucelenou představu o možnostech, jež státní sociální podpora této skupině žadatelů poskytuje.

V druhé části své práce jsem se zaměřil na fenomén tzv. matek samoživitelek jako takový. Popsal jsem různé příčiny, které vedou ženy k výchově svých potomků bez partnera a snažil se vystihnout různá specifika typická pro tuto skupinu obyvatel. Domnívám se, že cíle zvolené na počátku mé bakalářské práce byly naplněny.

Závěrem mé práce bych rád podotkl, že fenomén tzv. matek samoživitelek není v lidské společnosti veličinou nikterak novou. Odedávna musely ženy-matky čelit různým nepřízním osudu a výchova dětí bez partnera patří k jednomu z nich. Problém absence otce v rodině tedy nový není. Co se však mění jsou ostatní faktory jež tuto situaci ovlivňují. Jedná se o společenské klima, ekonomické podmínky dané doby a především možnosti majority, jak této znevýhodněné skupině obyvatel může pomoci. Stejně jako v minulosti se i dnes jedná o projev solidarity. *„Sociální solidarita (vzájemná podpora, sounáležitost) souvisí především s utvářením a rozdělováním životních podmínek a prostředků jedinců a sociálních skupin (zejména rodin) a v zájmu naplňování ideje sociální spravedlnosti.“*⁸⁶

Tytéž cíle si klade za úkol i systém státní sociální podpory, jež svými dávkami také přerozděluje veřejné finance. O důležitosti této instituce netřeba pochybovat. Samotný fakt, zda jsou prostředky efektivně vynakládány a zda se dostanou k těm skutečně potřebným však ponechám k diskusi.

*„Ačkoli je nemožné, aby jeden rodič zcela nahradil oba rodiče, je možné, aby jeden rodič byl dobrým rodičem. Snahou moderní sociální práce je tento proces podpořit.“*⁸⁷

⁸⁶ KREBS, V. et al. *Sociální politika*, s. 32

⁸⁷ MATOUŠEK, O. et al. *Sociální práce v praxi*, s. 51

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Tištěné monografické publikace

- 1) DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 1999.
ISBN 80-7178-249-1.
- 2) KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 3. přeprac. vyd. Praha: Aspi, a.s., 2005.
ISBN 80-7357-050-5.
- 3) MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: SLON, 1993.
ISBN 80-901424-7-8.
- 4) MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003.
ISBN 80-7178-549-0.
- 5) MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005.
ISBN 80-7367-002-X.
- 6) MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 1. vyd. Praha: SLON, 1999.
ISBN 80-85850-73-3.
- 7) SIROVÁTKA, T. *Česká sociální politika na prahu 21. století : efektivnost, selhávání, legitimita*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2000.
ISBN 80-210-2307-4.

Elektronické dokumenty

- 8) ČSSZ. *Dávky důchodového pojištění*. [on-line]. Praha : 2007 [cit. 28.6.2007].
Dostupné na: < http://www.cssz.cz/duchodove/davky_duch_pojisteni.asp>.

- 9) MPSV, Odbor 21. *Informace pro občany*. [on-line]. Praha : 2006 [cit. 8.6.2007]. Dostupné na: <<http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane>>.
- 10) PALONCYOVÁ, J. *Domácnosti a rodiny podle výsledků sčítání lidu, domů a bytů*. In *Výzkumný ústav práce a sociálních věcí* [on-line]. Praha : VÚPSV, 2004 [cit. 1.9.2007].
Dostupné na: <http://www.vupsv.cz/paloncyova_domacnosti.pdf>.
- 11) PALONCYOVÁ, J. *Rodinné chování mladé generace : závěrečná zpráva z Biografického výzkumu mladé generace 2002*. In *Výzkumný ústav práce a sociálních věcí* [on-line]. Praha : VÚPSV, 2002 [cit. 8.9.2007].
Dostupné na: <<http://www.vupsv.cz/fulltext/japal.pdf>>.
- 12) PALONCYOVÁ, J. *Změny české rodiny : mladá generace a demografický vývoj*. In *Výzkumný ústav práce a sociálních věcí* [on-line]. Praha : VÚPSV, 2003 [cit. 26.8.2007].
Dostupné na: <<http://www.vupsv.cz/fulltext/palon.pdf>>.
- 13) ŠŤASTNÁ, A. *Mění se struktura rodin a závislé děti*. [on-line]. Praha : Demografické informační centrum, 2006 [cit. 20.10.2007].
Dostupné na: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artID=375>.
- 14) ŠŤASTNÁ, A. *Neúplné rodiny a rozvody manželství s dětmi*. [on-line]. Praha : Demografické informační centrum, 2005 [cit. 25.10.2007].
Dostupné na: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=28>.

Zákony

- 15) Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

ABSTRAKT

BÁRTEK, L. *Státní sociální podpora ve vztahu k matkám samoživitelkám*. České Budějovice 2007. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce Mgr. Jana Šimečková.

Klíčové pojmy: státní sociální podpora, matky samoživitelky, úřad práce, sociální politika státu, životní minimum, nezaopatřené dítě, okruh společně posuzovaných osob, neúplná rodina, rozvedená manželství.

Práce si klade za cíl přehledně popsat současný systém státní sociální podpory a představit jednotlivé dávky, podmínky jejich nároku a jejich výši. Přináší ucelený přehled o možnostech, které státní sociální podpora svým žadatelům přináší. Součástí práce je jak právě platná právní úprava, tak i změny jednotlivých dávek, které přináší novela zákona 117/95 Sb. o státní sociální podpoře s platností od 1.1.2008.

Dále se zaměřuje na neúplné rodiny, zvláště pak na fenomén tzv. matek samoživitelek. Pokouší se popsat specifika, která jsou typická pro tuto skupinu žadatelů dávek státní sociální podpory a zmapovat problémy a rizika se kterými se musí ženy samoživitelky při výchově svých dětí potýkat.

Práce rovněž popisuje různé důvody, které nejčastěji vedou ženy k výchově dítěte bez partnera a reflektuje současný pohled společnosti na tuto znevýhodněnou skupinu obyvatel.

Dále si klade otázku, zda je stávající model konstrukce dávek, schopný adekvátně kompenzovat znevýhodnění těchto žen, jak v rovině ekonomicko-zabezpečovací, tak i sociální.

ABSTRACT

BÁRTEK, L. *State social support in relation to the single mothers*. České Budějovice 2007. Bachelor's work. The University of South Bohemia in České Budějovice. The Faculty of Theology. Department of Practical Theology. Work supervisor - Mgr. Jana Šimečková.

Key terms: state social support, single mothers, labour office, state social policy, minimum subsistence level, dependent child, jointly considered persons, incomplete family, divorced marriages.

The aim of this bachelor's work is to digestedly describe a current system of state social support and to introduce individual benefits, claim conditions and its amount. It brings a compact summary of possibilities that are brought by the state social support to the applicants. Part of this work is the current enactment as well as the changes of individual benefits that are set forth in the amended Act No.117/1995 Coll. on State social support valid from 1.1.2008.

Further this work concentrates on the incomplete families, particularly on the phenomenon of single mothers. It attempts to describe the specifications that are typical for this group of applicants for state social support benefits and it attempts to map problems and risks that single mothers must handle during the children upbringing.

The bachelor's work as well describes various reasons that mostly lead single mothers to bring-up the child without a partner and it reflects a current view of the society on this disadvantaged group of people.

It also raises a question whether the current model of benefits structure is capable to adequately compensate the disadvantage of these women – not only at the economical-safety level but as well at the social level.